

Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri (Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre)

Orhan DOĞAN

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Öz: Bu makalede Ermenilerin Zeytun'a yerleşmeleri ve bu süreçte Maraş ve Zeytun'u hâkimiyeti altına almış olan yönetimlerle olan ilişkileri tarihi süreç içinde ele alınmıştır. Zeytun ve nüfusu hakkında kısaca bilgi verilmiş, 1890'lı yıllara kadar Zeytun'daki Ermeni ayaklanmaları genel olarak değerlendirilmiştir. 1878'de imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. maddesi ve Berlin Antlaşması'nın 61. maddelerinin Ermenilere yönelik ne tür fayda sağladığı, Ermenilerin kurdukları cemiyetlerle Osmanlı İmparatorluğunun muhtelif bölgelerinde çıkardıkları isyanlar ve bu isyanlara destek sağlayan bir kısım Batılı Devletlerin Ermeniler lehine verdikleri destekler açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonraki kısımlarında ise 1895 ve 1914-1915 Ermeni isyanları ve bu isyanlara karşı Osmanlı hükümetlerinin tutumu, isyanlarda şehit düşen askerlerimiz ve yerli Müslüman ahalinin Zeytun Ermenilerinin isyanları karşısında uğradıkları mezalim ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Ermeniler, Türkler, Zeytun, Maraş

Ottoman Soldiers Martyred by Zeytun (Suleymanlı) Armenians (According to Ottoman Archieve Sources)

Abstract: This Article deals with Armenians who settled in Zeytun and their relations with government authorities. Demographic aspect of Zeytun till 1890's and Armenian revolts in Zeytun have briefly mentioned. How 16th article of Ayestafanos and 61th article of Berlin Treaty helped the Armenians?, Armenian organizations, Armenian revolts taken place in different parts of the Ottoman Empire and Western powers who supported these revolts have been explained. In the later part of the article, 1895 and 1914-15 Zeytun revolts, Ottoman respond to these revolts, Turkish soldiers martyred by the Armenians and damages inflicted on the local Muslims are explained in details.

Key words : Ottoman, Armenians, Turks, Zeytun, Marash

GİRİŞ

1878 yılında imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. maddesine ve Berlin Antlaşması'nın 61. maddesine Ermeniler lehine hükümler konulmuş ve bu maddeler, Ermenilere bağımsız Ermenistan kurulması yönünde ümit vermiştir. Bağımsız devlet kurma hayali ile tahriklere kapılan ve bu sebeple de İtilaf devletlerinin kendi siyasi çıkarlarına alet olan ve neticede bu devletlerin desteğini elde eden Ermeniler, kurdukları cemiyetlerle (Taşnak ve Hınçak) de Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif bölgelerinde isyanlara katılmışlardır.

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

Maraş vilayeti sınırları içerisinde yer alan Zeytun da Ermenilerin sürekli olarak isyan çıkardığı yerlerdendir. Zeytun, Ermenilerin Kilikya olarak adlandırdıkları bölgenin doğusundadır. Toros Dağları silsilesi içinde bulunan ve Maraş'ın kuzeyindeki Berit Dağı'nın güney eteklerinde yer alan Zeytun, eski bir Ermeni yerleşim merkezi idi. Zeytun Ermenileri, 1870'li yıllarda Fransızlara başvurarak bağımsızlıklarını dahi istemişlerdi.

Ermeni yazarlara göre Zeytun; Urfâ'dan gelmiş yedi aileden, 1064 yılında Ani'nin Bizanslılara geçmesinden sonra oradan Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılan göçmenlerden, Vanlılardan, başka yerlerden o bölgeye sığınmış Ermenilerden, Rupinyan soyunun kurucusu olan Rupen ile birlikte gelen Pakradunilerden oluşuyordu (Uras, 1976: 486; Özalp (tarihsiz): 128). Ermeni tarihçi Dabağyan da, Zeytunlu Ermenilerin kökenini açıklarken; "Ani Beldesi'nin Bizanslılara geçmesinden ve Bizanslıların Ermeni katliamından sonra, Anadolu'nun muhtelif bölgelerine dağılan Takraduni Hanedanı mensupları Haçin ve Zeytun havalisine yerleşmişlerdir" demektedir. Yazara göre bunlar; "birtakım entrikalara müsait gayr-i Ermeni unsurlar" idi (Dabağyan, 2001: 179). Ermeni tarihçi Semerciyan'a göre Zeytun Ermenileri; "Rupinyan soyundan Zarmanuhi adında bir kadın, Ani krallığının yok olmasından Zeytun'a gelerek orada 65 yıl hüküm sürmüştür. Daha sonra Zeytunlular, Maraş'ta Dulkadir oğullarının, bazen de Çukurova'da Tecirli Türkmenlerinin idaresi altında bulunmuşlardır" (Uras, 1976: 486).

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşıldığı gibi, gerek Zeytun ve gerekse Kilikya'daki Ermeniler, Selçukluların zaferleri önünde perişan bir halde kaçan, idaresine girdikleri Bizanslılar tarafından da buldukları yerlerden çıkarılan Ermenilerdir. Bunlar; Haçin, Zeytun gibi Toros'un savunması kolay yerlerine ve geçit noktalarına sığınmışlardır. Bizans yönetiminin Ermenileri İç Anadolu'ya göçe zorlamasından sonra, Kilikya, Ermeniler için önemli bir sığınak olmuştur. Bölgeye gelen Ermeniler, Bizans tarafından kendilerine tabi olarak Kilikya'daki şehir ve kalelere yönetici olarak tayin edilmişlerdi (Ersan, 1995: 21). Ermeniler, 1071 yılındaki Malazgirt Savaşından sonra Anadolu'da Bizans hâkimiyetinin süratle çökmesi üzerine Toroslar, Kilikya, Maraş, Malatya gibi yerlerde nüfusça çoğalmışlar ve küçük prenslikler kurmuşlardı (İlter, 1995: 65).

Ermeniler, XI. yüzyıldan başlayarak uzun yıllar Selçuklulara, Selçuklu Devleti'ne bağlı diğer Türk devletlerine ve daha sonra İlhanlılara bağlı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdi. Bu tarihi süreç içinde Ermenilerin Maraş bölgesine yönelik bazı olumsuz faaliyetler içinde buldukları bilinmektedir. Nitekim 1156 yılında Selçukluların iç meselesinden yararlanan Ermeniler şehri yaktılar (Karadeniz, 1996: 133). 1206'da Maraş'ı yağmalayan Kilikya Ermenileri, 1258 yılında bu şehre tekrar saldırdılar

(Gökhan, 2005: 192). Ermeniler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Türkiye Selçukluları dönemlerinde, Müslüman ve Gayrimüslim öteki Selçuklu Devleti'nin vassalları gibi, geniş bir hürriyet ve hoşgörü içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Dulkadir Beyliği'nin kurulması ve XIV. yüzyılın ortalarında da Adana ve yöresinde Memluklara bağlı Ramazanoğulları Beyliği'nin kurulmasıyla bu iki beylik, Ermeni Prensligi'nin sınırlarını oldukça daralttılar. Ayrıca Konya ve yöresine sahip olan Karamanoğulları Beyliği de Kilikya Ermenilerine sürekli saldırmaktaydı. Artık Kilikya Ermeni Prensligi, Memluklar Devleti ve bu Türk beylikleri tarafından sürekli denetim altındaydı. 1374 yılında Memluklar, Kilikya Ermeni Prensligi'ni ortadan kaldırmak için harekete geçtiler. Anazarba ve Sis hariç Kilikya bölgesindeki Ermenilerin elinde bulunan bütün yerleşim yerleri alındı. Geben Kalesi'nin de Memluklara teslim olmasıyla kalede bulunan Ermeni Prensi IV. Leon, Memluklara esir düşerek hanımı ve akrabaları ile birlikte Kahire'ye götürüldü. Bu olaydan sonra Sis, doğrudan doğruya Memluk Sultanına bağlanarak naiplik haline getirildi. Son Ermeni Prensi IV. Leon'un, Aragon Kralı tarafından kurtuluş fidyesi ile Memluklardan alınarak Fransa'ya götürülmesi ve Leon'un 1393 yılında Paris'te ölmesiyle (Kaşgarlı, 1990: 79-82) Zeytun Ermenileri bu tarihten itibaren Dulkadirli Türkmenlerine tabi olmuşlardır.

Yavuz Sultan Selim, Çaldıran zaferinden sonra (1514) Dulkadiroğlu Beyliği'ni ortadan kaldırmak için harekete geçmişti. Bu hareket sonucunda 13 Haziran 1515'te Turna Dağı'nda Osmanlılar ile Dulkadirliler arasında yapılan savaşta Alaüddevle Bey yenilerek dört oğlu ile birlikte idam edilmişti. Böylece Dulkadiroğulları Beyliği fiilen sona erdi. Bundan sonra Zeytun da dâhil olmak üzere Maraş bölgesi Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Ermenilerin Zeytun'da İsyân Hareketleri

Zeytun, 16. yüzyılda Maraş sancağına bağlı bir köy olup kalesi de vardı. 1515 yılında Osmanlı topraklarına katılan bu bölge için Kanuni Sultan Süleyman Döneminde tahrir işlemi yapılmıştır. 1523 yılında Zeytun'da yaklaşık olarak 3.700 civarında nüfus yaşamaktaydı. (737 hane, 15 keşiş) (Göyünç, 1983: 55). 1563 tarihli Maraş Tahrir Defterine göre; şehir nüfusunun sadece % 10'nun Ermeniler olduğu ve bu nüfusun büyük bir kısmının Zeytun'da yaşadığı anlaşılmaktadır. 1563 yılında Zeytun'da Müslümanların sayısı 148, Gayrimüslimler ise 1928 idi. Aynı zamanda Zeytun nahiyesine bağlı 6 Müslüman köyü, 6 Gayrimüslim köyü bulunmaktaydı (Yinanç ve Elibüyük, 1988: 32-37). 1564'te ise Zeytun'un nüfusu yaklaşık olarak 3450 idi (891 nefer, 99 yarım çiftlik sahibi ve 526 ekilecek arazisi olmayan evli vergi mükellefi yaşamaktaydı). Halk, cizye dâhil bütün vergilerini vermekte ve bunların toplamı ise 51.609 akçe idi (Göyünç, 1983: 55-56). Aslen

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

Ermeni olan Polonyalı Simeon 1608-1619 yılları arasında Anadolu'yu da kapsayan bir seyahate çıkmış ve 1613 yılında Maraş ve Zeytun'a da uğramıştır. Onun anlattıklarına göre; "Maraş'ta 20 hane, Fırınz'ta ise 44 hane Ermeni vardır" . Yazara göre Zeytun; "Maraş 'ın kuzeyinde, iki günlük mesafede, dağ ve çaylarla çevrili olup metin bir kale vaziyetinde tamamıyla Ermenilerle meskûndur. Zeytun halkının gelirinin, büyük kısmı civarda bulunan demir madeninin işletilmesiyle temin edilir". Yazar, seyahatnamesinde, kasabada önceden 800 ev varken daha sonraki yıllarda çıkan Celali isyanları nedeniyle 30 ev kaldığını ifade etmiştir (Andreasyan, 1964: 156).

Zeytun, Ceyhan nehrine karışan bir çay üzerinde çok dağlık ve verimsiz bir kaza merkeziydi. Zeytun halkı çok fakir bir bölgede yaşadıklarını ve imkanları bulunmadığını ileri sürerek "vergiden muaf kılınmaları için" IV. Murat (1612-1640) tan ferman aldıklarını iddia etmişlerdi. 1884 senesinde yanmış olduğunu söyledikleri bu fermanla sözde; "*Osmanlı Padişahı Zeytun kasabasının yıllık vergisini 15.000 kuruş olarak tespit etmiş, başka hiç bir hükümdarın buna karışmamasını, Osmanlı memurlarının kasaba içinde bulunmamasını emretmiş*" idi. Zeytunlu Ermeniler, 1862'ye kadar çıkarttıkları isyan hareketlerini bu fermana, dolayısıyla vergi vermemeye dayandırmışlardır. Anadolu'daki isyankârlarla mücadeleyi şiddetli bir şekilde yürütmüş olan IV. Murat'ın böyle bir ferman verme ihtimalinin neredeyse imkânsız olduğu düşünüldüğünde (Gürün, 1988: 157–158) Zeytunlu Ermenilerin bu isyanlarının haksızlığı daha iyi anlaşılacaktır. IV. Murat'a ait yukarıda söz konusu olan fermanın uydurma olduğu kesindir. Ancak Ermeniler, Zeytun'da çıkardıkları bütün isyanları kendilerince bu fermana dayandırmışlardır. Belirtmek gerekir ki IV. Murat Han zamanında Ermenilerle ilgili bir ferman çıkarılmıştır. Ancak o fermanın konusu farklıdır (Özalp, 2003: 114).

* Ferman, sadeleştirilmiş şekliyle şu içerikte idi: "Zeytun kasabası taşlık olup geniş arazisi bulunmadığından geçimlerini teminde güçlük çekmeleri, buğday, arpa ve bütün hububatın dışarıdan gelmesi gerektiği ortada olduğundan, büyük şehirlerde bulunan bütün tebaamdan Maraş sancağına tâbi Zeytun kasabasını ayrı tutarak ödeyecekleri haraç vergisinden muaf kıldım. Yalnız yıllık vergileri on beş bin kuruş olup, bu para da Ayasofya camii'nin vakıf memuruna verilsin ki, kandillere zeytinyağı alınıp cami aydınlatılsın. On beş bin kuruş ta kendi kiliselerine versinler. Yine kandilleri ile ibadethaneleri aydınlık olsun. Gerek Ayasofya camii'ne ve gerek kendilerinin kiliselerine vakıf sayılsınlar. Başka bir hükümdar müdahale etmesin. Lütüflarıma nail olan Zeytun'da Osmanlı memurları kasaba içinde bulunmasın, hem de Osmanlı memurlarından birisi yolculukta kasabaya rastlarsa, o gezgin kasabada yatmayıp şehrin dışarısında yatsın. Şöyle ki vermiş olduğum imtiyaz ve bağımsızlığı hiçbir kimse bozmayıp kendi kendilerini idare etsinler. Böyle bileler hükümdarlık mührüme itimad kılarlar". (Özalp: 129; Uras, 1976: 488)

Yukarıdaki bilgilerden sonra Zeytun'da 1895 ve 1914–1915 yıllarına kadar ortaya çıkan Ermeni ayaklanmalarını ve bu ayaklanmalara karşı Osmanlı idarecileri tarafından yapılan karşı hareketleri şu şekilde açıklamak mümkündür: Zeytun halkının 1774 yılındaki Rus savaşı sırasında vergilerini doğrudan Maraş'a vermeleri gerektiği hususunda 1780 yılında Maraş Valisi Ömer Paşa'nın talebinin reddedilmesi üzerine isyan hareketi başlamış ve bu isyan sonucunda Ömer Paşa öldürülmüş, Zeytun ise 7 ay kuşatma altında kalmıştır. 1782'de Ömer Paşa'nın ardından Ali Paşa, 15000 kuruş vergiyi vermemekte ısrar eden Zeytunlu eşkiyaya karşı harekete geçmiş, Göredin civarında yapılan çatışma sonucu yenilmiş ve geri çekilmiştir. 1808'de Maraş Mutasarrıfı Kalender Paşa Zeytun'a gelerek burayı 9 ay kuşatmış ve Zeytunlulara 6 kese vergi vermeyi kabul ettirmiştir. Zeytun eşkiyasının yolları kesip Maraş'a saldırma ihtimaline karşı şehir ahalisinin isteği üzerine Halep Valisi Zeytun'u muhasara etmiş, ancak bir sonuç alamadan geri dönmüştür. Bunun üzerine daha da şımaran Zeytunlulara karşı 1819'da Çapanoğlu Celal Mahmut Paşa, Halep'ten Hülbül oğlunu cezalandırıp dönerken Maraş'lıların isteği üzerine Zeytun üzerine yürümüş, ancak bir sonuç alamamıştır (Uras, 1976: 488–489; Özalp: 131–132). 1829'da Kayseri Valisi Köse Mehmet Paşa, Zeytun eşkiyasının Müslüman köylerine yaptığı baskınlar, katliam ve zulüm karşısında devlet tarafından Zeytun'a gönderilmiş, o da esaslı bir şey yapamamıştır (Özalp: 132; Uras, 1976: 489). Sürekli isyan durumunda olan Zeytun eşkiyası, Hıristiyan Âleminin dikkatini çekmiş, bu durumu kendi lehlerine çevirmek isteyen Amerikan Bord Ajanları 1832 yılında İstanbul'da toplanarak Maraş da dâhil olmak üzere on şehirde Ermeni milli şuurunu aşılacak ve harekete geçirmek için hayır cemiyetleri adı altında yaklaşık iki yüz milyon dolar para harcamışlardır. Nitekim bu şekilde dıştan destek bulan Zeytun Ermenileri bölgeyi kan ve ateşe boyamışlardır. Bu durum karşısında Bayezit oğlu Süleyman Paşa, eşkiya arasına ikilik sokmaya çalışmış, başarılı olamayınca Zeytun'u muhasara etmiştir. Bu muhasara kış mevsimine kadar devam etmiş, iyi netice alınmış, ancak daha sonra ağır kış koşulları yüzünden kaldırılmış, kesin bir sonuç alınamamıştır (Özalp: 132-133). 1835'de Tosun Paşa, yedi yıllık vergi için bazı Zeytunluları hapsedmiş, Zeytunlular da buna karşılık bazı Maraş ileri gelenlerini kaçırmışlardır. Ancak daha sonra iki taraf ta karşılıklı olarak ellerindeki rehinleri bırakmak şartıyla anlaşmışlardır. Fakat vergi meselesi yine çözülememiştir. 1836'da Maraş'ta Topalyan'ın öldürülmesi ve Deli Keşiş olayı ortaya çıkmıştır. 1840'da Akçadağ hareketi yapılmıştır. 1842'de Tecirli ile çarpışma olmuştur (Uras, 1976: 489; Özalp, 133-134).

Zeytun Ermenileri'nin isyanlarında eşkiya güruhu, Maraş dışındaki Ermeniler tarafından da destek görmüştü. Örneğin, İzmir'li Yakavor ve Agopyan isimindeki Ermenilerin Zeytun'daki mekteplere 200 lira; Kahire'de

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

bulunan Arapkirli Bogos'un ise 400 lira yardımda bulunmaktadır. Bu yardımlarla beraber Ermeni Birleşik Cemiyeti, Zeytun'daki mekteplere özel yetiştirilmiş öğretmenler tayin etti (1850). Bu öğretmenlerden Galata Büyük Ermeni Mektebi'nde yetişen Zeytunlu Harutyun Çakıryan isimli komitacı "faal üye" sıfatı ile Zeytun'a geldi. Çakıryan'ın gelişi ile Zeytun isyanları tamamen *istiklal fikrine* dayanmaya başladı. Ermenilerin zulüm ve yağmalarından bıkan Türk köylüleri yurtlarını terkederek göç etmeye başladılar (1850) (Özalp, 134-135). 1850 yılında Zeytun'a gelen öğretmenlerden Avedik Keshonyan faaliyet alanını genişleterek sözde hayır cemiyetlerinin faaliyetlerinde önemli rol oynadı. Zeytun'a gönderilmiş olan Türk düşmanı ve komitacı Anedikden isimli öğretmen faaliyetlerine başladı. Asi Ermeniler yeni öğretmenlerinin telkini ile Müslümanlara akla hayale gelmedik zulüm ve işkenceler yapmaya başladılar. Müslüman köylerini yağmaladılar. Devletin 150.000 kuruşluk vergi borcunu ödemeyen bu Ermenilerin son yaptıkları zulüm ve katliamlar üzerine 1852'de Mutasarıf İşkodra'lı Mustafa Paşa Zeytunlular üzerine harekete geçmiştir. Ancak kesin bir sonuç alınamamıştır. 1853 yılında Hovakim ve Melik Arzuruni adındaki papazlar, ihtilal hazırlıklarında bulunmak için Zeytun'a yerleştiler. Hovakim, Zeytun'da valilik görevinde bulunmuş ve yerli ahalden dört kişiyi idare meclisi üyesi, bir papazı da hâkim yapmıştır. Bu süre içinde de Göredin kalesini tamir ettirmiştir. Kalenin tamir masraflarını karşılamak için Zeytun eşkıyası, Müslüman köylerine baskınlar düzenlemiştir. 1860'da Maraş Mutasarıflığına Aziz Paşa tayin edilmiştir. Bu sırada Zeytun her zaman olduğu gibi yine isyan durumundadır. Lübnan'a yeni bağımsızlık verildiğinden Ermeniler de bağımsızlık hülyasına kapılmışlardır. Osmanlı devletinden bağımsızlık isteyen Zeytun Ermenileri etraftaki geçitleri ve yolları tutmuşlar, ele geçirdikleri Müslümanları her türlü amansız işkencelerle katletmişlerdir. Aziz Paşa bu zulme son vermek üzere yaklaşık 10.000 piyade askeri üç bin kadar süvariye toplayarak harekete geçmiştir. Bu kuvvetlerle Zeytun'u muhasaraya başladığı gün Aziz Paşa azledilmiştir.* Bunun üzerine Aziz Paşa topladığı askeri olduğu yerde bırakarak şehri terk etmiştir. Aziz Paşa'nın

*1861 yılında Haçin (Günümüzde Adana'nın Saimbeyli ilçesi)'den Zeytun'a gelen Leon isminde bir şahıs Zeytunlulara, III. Napoleon'a verilmek üzere bir dilekçe yazdırmış ve bu dilekçede, özetle: Zeytunluların bağımsızlık istediği ve başlarına da Ermeni bir valinin atanmasını istedikleri belirtilmiştir. Leon, Zeytunlu Ermenilere yazdırmış olduğu bu dilekçeyi, Paris'e giderek İmparator Napoleon'a vermiş ve daha sonra söz konusu dilekçe İstanbul'daki Fransız elçisine gönderilmiştir. Bu sırada İstanbul Ermenileri, Zeytun'daki gelişmelerle ilgili şikâyetle bulunmak üzere Kirkor Vartabet Apartyan'ı, Napoleon'a göndermişlerdir. Şikâyet dilekçesini alan Napoleon, İstanbul'daki Fransız elçisine gereğinin yapılması için derhal emir vermiş ve elçi de harekete geçerek Babı Âli'ye müracaat etmiştir. Babı Âli, bu gelişmeler üzerine Zeytun üzerine gönderdiği askeri geri çekmiş ve Aziz Paşa'yı da görevden almıştı (Özalp: 137, 141-142; Uras, 1976: 489-490).

ayrılması piyadenin dağılmasına sebep olmuştur. Süvariler biraz dayanırlarsa da Zeytunlu Ermenilerin hücumu üzerine onlar da geri çekilmek zorunda kalırlar. Bu gelişmeler üzerine eşkıya, işi iyice azıtır. Müslüman köylerini basarlar, yakaladıkları Müslümanları parça parça ederler. Bununla kalmayıp geri çekilen askerin peşine düşerek ağır zayıat veririrler (Özalp: 136-137; İltter, 1995: 105).

Zeytun kasabası, İşhan (Prens) denilen şahıslar tarafından yönetilirdi. Dört mahalleden ibaret olan Zeytun'da dört İşhan bulunmaktaydı. Bunlar kendilerine tahsis edilen köylerden vergi almaktaydılar. Bu durum 1865 yılına kadar devam etti. Osmanlı hükümeti, Ermenilerin milliyetçilik hırsına kapıldıklarını, yapılan isyanların aslında Zeytun'a bağımsızlık kazandırmak için hükümete karşı isyan olduğunu görünce meseleyi kesin olarak halletmek için 1865 yılında Salih Efendi'yi ilk olmak üzere Zeytun kaymakamı olarak tayin etmiştir. Böylece Zeytun'da resmen devleti temsilen idari bir makam oluşturulmuştu. Zeytun İşhan'ları ise o sırada Maraş Valisi Cevdet Paşa tarafından İstanbul'a gönderilmişler, ancak daha sonraki gelişmeler üzerine İşhan ünvanını taşıyan bu Ermeniler tekrar Zeytun'a geri dönmüşlerdi (Özalp, 137, 141-142; Uras, 1976: 489-490). 1868 yılında Ermeniler Zeytun'da ve memleketin muhtelif yerlerinde yeni ayaklanmalar çıkarmışlar, batılı devletlerin bir kısmının kendilerine yardım etmelerini istemişlerdi. Örneğin; İstanbul'daki İngiltere'nin büyük elçisi, Eliot, hükümetine yazdığı raporda, kendisini ziyaret eden Ermeni Patriği'nin: "Eğer Avrupa'nın bu işe karışması ve dikkatlerinin çekilmesi için ihtilal ve isyan çıkarmak lazımsa bunu yapmanın hiçte zor olmadığını" söylediğini belirtmektedir. 1873'te Zeytun Ermenileri Türk köylerini basmaya ve katliamlar yapmaya devam ettiler, yine 1875 yılında da Zeytun'da birçok mezalimde öncü rol oynayan Babik Paşa isimli biri birçok Müslümanı katletti. 1877 yılında Halep'e vali olarak tayin edilen Kamil Paşa zamanında Türk-Rus savaşının başlamasını fırsat bilen Zeytun Ermenileri yeniden isyan ettiler. Kamil Paşa isyanı bastırmak için önemli tedbirler almış, ancak Halep'teki İngiliz konsolosuna kasıtlı olarak bu tedbirleri önlemeye çalışmıştır. Daha sonra ise bu konsolosun verdiği raporlara dayanarak İngiliz sefareti, Kamil Paşa'yı Osmanlı hükümetine şikâyet etmiş, bunun üzerine Kamil Paşa görevden alınmıştır. Ancak daha sonra Kamil Paşa'nın haklı olduğu anlaşıldığında, taltif edilerek Dâhiliye Müsteşarlığına getirilmiştir (Özalp: 142-145).

3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşmasınının 16. maddesiyle Ermeni meselesi, uluslararası bir mesele olarak tarih sahnesine çıktı. Bununla yetinmeyen Ermeniler yeni teşebbüslere geçerek; "Ermeni Bağımsızlık Projesinin" kabulü için Petersburg'a gönderdikleri heyetlerin faaliyetleri sonucunda burada birçok kararlar aldirdılar. Bu kararlar arasında "Ermenistan'daki Türklerin silahlarının toplatılması ve Zeytun'a eskiden olduğu gibi bağımsızlık verilmesi" de vardı. Bu tarihlerde İstanbul hükümeti yabancı

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

devletlerle uğraşırken Maraş halkı da Zeytun Ermenilerinin zulümlerinden yılmıştı. Babik Paşa'nın zulmünden dolayı halk perişan olmuş, durumun vahameti ve halkın şikâyeti üzerine Halep Valisi Veysi Paşa, Zeytun üzerine yürümüş, Ermeni marhasa (piskopos)'sı ile on iki kişiyi tutuklamıştı. Bunun üzerine dağlarda dolaşan Babik Paşa, Zeytun'a inerek Kaymakamla beraber yirmi iki kişiyi dağa kaldırmıştı. Kaymakamın müracaatı üzerine Halep ve Maraş'ta tutuklu olarak bulunan Zeytunlular serbest bırakılmıştı. Bu olay üzerine Babik tamamen şımarı. Eşkîyalık hareketlerine devam etmenin yanında İstanbul'a heyetler göndererek yabancı müdahalesi için sebepler oluşturdu. Bunda da başarılı oldu. Nitekim yabancı elçiliklerin Ermenilerin lehine yapmış oldukları çalışmalar sonucunda Ermenilere af çıktı, Babik, Zeytun Belediye Başkanı oldu. Osmanlı Hükümeti Zeytun'da bir kışla* yaptırmak gereğini duydu. Kışlanın temel atma törenine katılan Sis (Kozan) Katağikos'u törende yaptığı konuşmada Zeytunlulara hitaben: "... Bu kışla gerçekte sizin askeriniz içindir. Böyle biliniz." (Özalp: 162-165) diyerek gelecekle ilgili Zeytun Ermenilerini umutlandırdı.

Netice itibariyle 1878 yılında Berlin Kongresi'ni etkilemek amacıyla Zeytunlu Ermenileri'nin çıkarttığı isyan sonucunda üç yüzden fazla Türk'ü öldüren Zeytunlu Ermeniler, İngilizlerin desteğini alarak kendilerine af çıkarılmasını sağlamışlardır. Bu isyan, Zeytunlulara büyük bir cesaret sağlamıştır. İsyanı çıkaran kişinin de Belediye reisliğine getirilmesi, haksız koruyan, yanlı Avrupalı devletlerinin politikasının bir tezahürü olarak görülmelidir. Neticede Zeytunlu Ermenileri kendi amaçları için kullanan devletler aynı zamanda Zeytunluları himaye etmek için de adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Bölgedeki konsololarla sürekli irtibat halinde olan Ermeniler ise isyanlardan önce bazı emirleri direk bunlardan almışlardır.

Zeytun Ermenilerinin çıkarttığı isyanların belli başlılarını bu şekilde özetlemekle birlikte Zeytunluların tarihleri boyunca kaç defa isyan ettiği meselesi mevcut bilgiler çerçevesinde kesin değildir. Nitekim söz konusu isyanların 1545 yılından 1921 yılına kadar aralıklarla yaklaşık olarak 400 yıl devam ettiği ilgili kaynaklarda belirtilmektedir. Bazı Ermeni yazarları ise 1780–1916 yılları arasında 41 isyan hareketinin gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Ancak yine de bu konularda kesin bir sayı vermenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır (Cengiz, 1983: 22; Özalp: 128; Yetişgin, 2003: 113).

* Ek- 6'da Kışlanın Edip Bey tarafından çizilen krokisi.

1895 İSYANI'NDA ŞEHİT OLAN ASKERLER

Berlin Antlaşması'nın 61. maddesinde belirtilen Ermeni meselesi yanında Kıbrıs'la ilgili gelişmeler ve yapılan antlaşma yeni sıkıntıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu olumsuz gelişmeler yanında Erzurum, Pasin, Sasun ve Zeytun'da çıkan olaylar (1893), Avrupa'da Ermenilerin katledildiği propagandasının yapılmasına ve bu durum da Hıristiyanların dikkatlerini yeniden Ermeni meselesine çekmiştir. Bunun üzerine Rus-İngiliz-Fransız baş tercümanları Osmanlı Hükümeti'ne başvurarak "Mayıs Projesi" adını verdikleri İslahat Projesini padişaha verdiler. Tarihe 11 Mayıs 1895 İslahat Projesi olarak geçecek olan bu muhtıradan daha önceden söz verilen Doğu illerindeki ıslahatın yapılması istenmekteydi. Muhtıra ve sonrası çıkan 25 Ağustos 1895 tarihli Padişah İradesi, Ermenileri ve onları destekleyen Hıristiyan devletleri umutlandırdı. 11 Mayıs 1895 Projesi, Ermeniler için bir kurtuluş belgesi ve bağımsızlık için atılan ilk adım olarak kabul olundu. 23 Temmuz 1895 tarihinde siyasi sebeplerden dolayı mahkûm olan Ermenilerle ilgili genel af çıkarıldı. Şakir Paşa Osmanlı hükümeti tarafından ıslahatı uygulamakla görevlendirildi. Ancak Şakir Paşa'ya verilen emirde durumun geçiştirilmesi yönünde talimat olduğunu anlayan Ermeniler, hayal kırıklığına uğradılar. Ermeniler, İslahat meselesinde üç büyük devletin Osmanlı İmparatorluğu'na istediklerini yaptıramayacağını yani bağımsız ya da muhtar bir Ermenistan'ın vücut bulamayacağını anlamaları üzerine, muhtırayı veren Hıristiyan batılı devletlerin destekleriyle Anadolu'nun birçok yerinde isyanlar çıkardılar. İsyana çıkarılan yerlerden biri de Zeytun'du (Özalp:165-168).

1895 yılında çıkan isyanda, Zeytun'un demografik yapısının ve coğrafi özelliklerinin etkisi büyüktü. Halep'teki İngiliz konsolosu Henry Barnham, köyün, at ile gidildiğinde Maraş'a 12 saat sürdüğünü ve 57,6 km uzaklıkta olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Zeytun'un bölge olarak dağlık olduğunu belirten Barnham'a göre, köyde 8000-9000 Ermeni nüfusu bulunmaktaydı. Zeytun isyanlarında coğrafi özellikler kadar, Ermeni gizli silahlı örgütünün köydeki provokasyonları ve bölücü faaliyetleri de önemli yer tutmaktadır. Özellikle 1887'de bir grup öğrenci tarafından Cenevre'de kurulan Hınçak Komitesi, isyanın başlamasında ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu örgüt, imparatorluğun içinde faaliyetlerini gizlice yürütürken, Avrupa'da da Osmanlıya karşı terörist faaliyetlerde bulunmuştur. Partinin lideri Avedis Nazarbek, 1895 tarihli mektubunda, yaptıklarının şiddete karşı şiddet olduğunu ve savunma amaçlı olduğunu belirtmiştir. Zeytun, Osmanlı idaresine karşı olan Ermeni eşkıyası için bir merkez haline gelmiştir. Ayrıca burası Ermenilerin, sınırlama olmadan rahatça silah taşıdıkları iki yerden birisiydi. Ayrıca Zeytunlular kendi silahlarını, Zeytunacı adı verilen tüfek ve mermilerini yapabilmekteydiler. Yasal olarak elde edilen silahların yanı sıra Amerika'dan

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

ve Rusya'dan kaçak silahlar da getirilmekteydi, bu silahlardan biri Martin'di. Liderlerin tamamı aşağıda da belirtildiği gibi Avrupa'da bulunmuş ve kendilerini isyan konusunda eğitmişlerdi. Hınçak liderlerinden olan Agasi; Amerika, İngiltere ve Kıbrıs'ta bulunmuştur. Antep'te gizlice çalışmalar yapmıştır. Agasi, Tüfekçiyan adı ile bir taraftan eşkiya örgütüne taraftar toplarken bir taraftan da Zeytun'a askerler göndermişti (Yetişgin, 2003: 105-108).

Zeytunlu Ermenilerin en büyük isyanı, 24 Ekim 1895'de başlayan ve 28 Ocak 1896'da sona eren isyandır. Birçok komitenin ortaklaşa tertip ettiği ve uzun süren bir hazırlık aşamasından sonra gerçekleştirilen isyanda, Türkler 20.000 kadar kayıp vermişlerdir. Daha önceki isyanlarda olduğu gibi bu sefer de 1895'te en uzun süreli isyanı çıkaran Zeytunlu Ermenilere Avrupa'da öğrenim gören Ermeni komitacılar öncülük etmiştir. Avrupa devletlerinin isyancılara yardımı, isyanın başından sonuna kadar sürmüştür. Bu isyana birçok komite destek vermiş ve geniş ölçüde silah ve para yardımı yapılmıştır.

1895 İsyanı'ndan önce 29 Eylül 1893 tarihinde Zeytun'da Jandarma Osman, Ermeni eşkiyalarınca katledilmiştir. Olaydan dolayı mahkûm olan eşkiya hakkında Haleb Valiliği'nden malumat istenmiştir.⁵ 23 Temmuz 1895 tarihinde Padişahın Ermeniler hakkında çıkartıldığı genel aftan yararlanan Hınçak Komitesi'nin Londra genel merkezi ileri gelenlerinden Aghasi, Haçya, Abah, Nişan, Mileh ve Karabet 1895 yılının Temmuz ayında Zeytun'a geldiler. Hükümetin gözünden uzak olabilmek için Arekin köyünü karargâh yaptılar. 16 Eylül'de Portogomios Vartabet'in başkanlığında Karanlık Dere denilen yerde toplantı yapıldı. Bu toplantıda, 1895 ayaklanmasının planı yapıldı. Plana göre; her yerde aynı anda isyan başlatılacak, telgraf telleri kesilecek, iki bini silahlı, dört bini silahsız Zeytunlu, Zeytun'daki kışla ve hükümet binalarına saldıracak, kaymakam, subaylar ve askerler esir alınacak ve cephanelik soyulacaktı (Özalp: 168-169).

1895 senesi Ekim ayının başlarında Baron Aghasi, yardımcılarında Melih, İbah, Raçyan ile Zeytun'un Alabaş Köyü'ne giderek köyde yaşayan Ermenileri de Hınçak Komitesi'ne üye yapmıştır. Bunların savaş araç ve gereç tedarikine koyulduklarının haber alınması üzerine hükümet yöneticileri, Zeytun jandarmalarından Urfalı Mustafa ile Dölevli Süleyman'ı araştırmaları için tebdil-i kıyafetle buraya göndermişti. Ermeniler, Mustafa ile Süleyman'ın görevli olarak geldiklerini anlayınca her ikisini de şehit ettiler (Hocaoğlu, 1976: 252). 1895 isyanını çıkaran Baron Aghasi, günlüğünde bu olayı anlatırken;

⁵ Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti, (Y.PRK.ZB.) 9/74.

“...Hırslanan Alabaşlılar bu iki Jandarmayı bir ağaca bağlayıp yaktılar...”, demektedir (Gürün, 1985: 159; Eyicil, 2008: 154).

Halep Polis komiserliği 15 Ekim 1895 tarihli telgrafında; Maraş Tabur Ağası Binbaşı Mehmet Efendi ve beş jandarma erinin Cevani (Suçatı)* adındaki yerde Ermeni ihtilalcileri tarafından şehit edildiklerini bildirmiştir. 19 Ekim 1895 tarihinde Ermeniler, Nedirli Köyü'nü basarak Müslümanlardan birçoklarını şehit etmişler, mallarını da yağlamışlardır. Ermeniler, Zeytun kışlasında esir aldıkları askerleri boğazlamışlar, birkaç erin de ayak derilerini yüzmüşlerdir⁶ (Hocaoğlu, 1976: 246; İlter, 1995: 147; Özalp, 1975; Halaçoğlu, 2007: 45)

Adana Polis Komiserliği'nin 24 Ekim 1311 (1895) tarihli ve şifreli telgrafında; “...Nizamiye 40. Alay Birinci Tabur Mülazımı (Üsteğmeni) Kilisli Kürd Hasan Ağa ailesiyle birlikte Haçin Ermenilerinden Rupen oğlu Babaoğlan adındaki mekkâreci ile Maraş'a gittikleri sırada Haçin'e 15 saat uzakta Alayçayı (Alaçay) denilen yerde doksandan fazla silahlı Ermeni eşkiyasının ansızın üzerlerine hücum ettikleri, bu eşkiyaların Fırnız, Zeytun ve Alabaş Köylerinin Ermenileri olduğu, adı geçen Üsteğmen Hasan Ağa ile ailesinden hiçbir haber alınamadığı ölü ya da diri olduklarını gösterecek hiçbir iz görülmediği mahalli polis komiserliğinin 21 Ekim 1331 (1895) tarihli telgrafi üzerine arz olunur”,⁷ şeklinde ifadelerle yer verilerek Üsteğmen Hasan Ağa ile ailesinin durumunun vahameti kayıtlara geçmiştir (Hocaoğlu, 1976: 238).

Maraş Komiserliği'nin 3 Kasım 1311 (1895) tarihli telgrafında ise “2 Kasım Perşembe günü saat 7'de 700 kişilik Zeytun ve Alabaşlı Ermeni eşkiyası Andırın Kazasına hücum etmiş, sayısı bilinmeyen birçok Müslümanı öldürmüş, mallarını yağlamış, memurları ve ailelerini esir ederek Zeytun'a götürmüş ve hükümet konağını da yakmışlardır. Bunlar arasında 100 katır, askeri elbise giymiş, ellerinde martın olan Ermenilerin bulunduğu” anlaşılmıştır.⁸ Aynı baskını, dönemin tanıkları da anlatmışlardır. Bu olayı anlatan bir gazi; “Ermeni çeteleri kasabaya taarruz ettiği esnada orada 5-10 jandarma bulunuyordu. Ayrıca silahlanan 5-10 milis de müdafaaya katılmış ve bu suretle yüzlerin karşısında 20 kadar asker ve silahlı halk yer almıştır. Müsademe sırasında Jandarma Yusuf Çavuş ile arkadaşları şehit olmuş. Ermeniler, hükümet

* Maraş-Göksun yolu üzerinde bugünkü Fırnız köprüsü yakınında Binbaşı Mehmet Efendi ve silah arkadaşları anısına 2007 yılında anıt mezar yaptırılmıştır.

⁶ Eyicil (2008), Jandarma Binbaşı Hacı Mehmet Efendi ile birlikte altı süvarinin 26 Ekimde şehit edildiklerini yazmıştır.

⁷ Mektubi Mühime Kalemi Evrakı, (A.MKT.MHM.), 646/29

⁸ Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.), 132-10.

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

konağını ve bazı evleri yakmışlar ve lüzumlu eşyaları yağma ederek dönmüşlerdir”, demiştir (Özalp: 1986: 44).

Halep Komiserliği'nin 4 Aralık 1311 (1895) tarih ve 30 sayılı yazısında, Maraş Komiserliği'nin “*Kasım ayının 22. gününden 29. gününe kadar Maraş'ta emniyet ve asayişin tam olduğu ancak ayın 22. gecesini Zeytunlu Ermeni eşkıyalarının Maraş'a altı saat uzaklıktaki Sarılar köyünü basarak 40 ev yakıtıklarını*” bildirdiği belirtilmektedir. Ayrıca bir Ermeni çetesinin de Kurumlu Köyü Müslümanlarından bir çocuğu şehit ettiği ve mallarını yağmaladığı haberi alınmıştır (Hocaoğlu, 1976: 252-253).

Aghasi'nin anlattığına göre; bu isyan sonucunda Türklere 13.000 asker olmak üzere 20.000 kişinin hayatını kaybettiği, Ermenilerden ise sadece 125 kişinin öldüğü anlaşılmaktadır. Ancak farklı bir kaynaktan ise Zeytun'da 6.000 Ermeni'nin öldüğü belirtilmektedir (Gürün, 1985: 159-160). Zeytun Ermeni isyanı sürdüğü sıralarda 3 Şubat 1896 tarihinde Mr. Barnham'dan aldığı bilgiyi hükümetine aktaran İngiltere'nin İstanbul Büyük Elçisi Currie, “*Zeytun nehrinde Zeytunlular tarafından öldürülmüş, Türk askerlerinin cesetleri doludur. Zeytunlulardan biri dün 230 askeri katlettiklerini itiraf etmiş ve olayı nasıl gerçekleştirdiklerini anlatmıştır. Çoğunu ellerini bağlayarak baltalarla kafalarını yarmışlar veya kılıç ile keserek, silahla vurarak öldürmüşler, bazılarının ise ellerini ve ayaklarını parçalamışlardır*”, diyerek Zeytun'da Ermenilerin Türklere yönelik yaptıkları korkunç katliamları anlatmıştır (Demirel, 2003: 100).

1895 isyanından sonra Zeytun, Ermeniler arasında ün salarak hemen hemen bütün komitelerin ve Ermeni derneklerinin yardımlarına mazhar olmuştur. Belirtilen yıldan itibaren Zeytun, adeta bir eşkıya yuvası haline gelmiştir. Mısır, Yunanistan, Rusya, İngiltere, Fransa, Romanya, Tiflis gibi yerlerden sürekli olarak buraya silah ve maddi yardımlar ulaştırılmıştır. Yetkililer birçok mühimmatı ancak Zeytun'a ulaştıktan sonra haber alabilmişlerdir. Dışardan yardım gelemediği durumda demircilikte ileri olan Zeytunlular kendi silah ve bombalarını imal etmişlerdir. Zeytun'da güçlü bir şekilde örgütlenen ve okullarla müesseseler kuran misyonerler de isyan hareketlerinde başrol oynamışlardır. Misyonerler yazdıkları eserlerle, verdikleri destekle Ermenileri kışkırtmışlar, isyanlarda ön sırayı işgal etmişlerdir. Ermeni mekteplerinde sık sık zararlı yayınlar ele geçirilmiştir. Bu mekteplerde Ermeni milli bilincinin uyanmasına özel bir önem atfedildiği görülmüştür.

1895 isyanında çok sayıda askeri zayıyat verilmesine rağmen, aşağıda Tablo 1'de sadece şehit olan askerlerin %1 kadarının ancak kimliklerinin tespit edilebildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 1. 1895 İsyanı'nda Şehit Olan Diğer Askerlerin Listesi

(Şehitlerimiz, 1998: 52-53, 290-301, 201-200, 254-255, 260-269)

FIRKA-ALAY	LAKAP	BABA	ADI	SINIF	RÜTBE	DOĞUM TARİHİ	DOĞUM YERİ	ÖLÜM TARİHİ	ÖLÜM YERİ	ASKERLİK ŞUBESİ	ÖZEL BİRLİK
79.Kold. 1.Alay. 1.Tabur	---	Mustafa	Ibiş	---	Er	----	Maraş Merkez	6/10/1895	Zeytin Müsadem	Maraş	Maraş Taburu
79.Kold. 1.Alay.	---	Ahmet Islak	Mehmet	----	Er	1276	Maraş Merkez	7/11/1895	Zeytin Müsadem	Maraş	----
79.Kold. 1.Alay. 1.Tabur	Hacı Hamza Oğlu	Hasan	Mehmet	Radif	Onbaşı	---	Maraş Merkez	3/10/1895	Zeytin Müsadem	Maraş	----
79.Kold. 1.Alay. 1.Tabur	Hakırcı	Mehmet	Mustafa	---	Başçavuş	---	Maraş Merkez	6/10/1895	Zeytin Müsadem	Maraş	Maraş Taburu
79.Kold. 1.Alay. 1.Tabur	---	Ahmet	Derviş	Radif	Er	---	Maraş Ayaklıcağlık	6/10/1895	Zeytin Müsadem	Maraş	
79.Kold. 1.Alay. 1.Tabur	Mazhar Musa	Veli	Hacı Musa	---	---	---	Maraş Merkez	10/11/1895	Zeytin Müsadem	---	Maraş Taburu
79.Alay. 1.Tabur	Demirci Alioğlu	Ali	Ahmet	Radif	Er	1282	Maraş Merkez	6/10/1895	Zeytin Müsadem	---	---
79.Alay. 1.Tabur	---	Mehmet	Ahmet	Radif	Er	1281	Maraş Merkez	6/10/1895	Zeytin Müsadem	---	---
79.Alay. 3.Tabur 2.Bölük	---	İsmail	Hacı Ahmet Efendi	---	---	---	---	4/10/1895	Zeytin	---	---
79.Alay. 3.Tabur, 3.Bölük	---	---	Ahmet	---	Yüzbaşı	-----	---	4/10/1895	Zeytin Muhareb.	---	---
79.Alay, 1.Tabur, 1.Bölük	Küplü Oğlu	Hasan	Ali	---	Er	---	---	1/10/1895	Zeytin Muhareb.	---	Maraş Taburu
79.Alay 1.Tabur 1.Bölük	Bekir Gülcü Oğlu	Bekir	Mehmet	Radif	Er	---	---	15/10/1895	Zeytin Muhareb.	---	---
40.Alay 1.Tabur 3.Bölük	---	---	Hasan Ağa	---	Ustağmen	---	Kilis	14/08/1895	Zeytin Muhareb.	---	---
73.Alay 2.Tabur 4.Bölük	---	Abdullah Kürdi	Salih	---	Onbaşı	---	Halep	16/09/1896	Zeytin civ. Yanıca-kale de	---	---

DOĞAN, Zeyton (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

79.Alay 3.Tabur 3.Bölük	----	----	Ahmet Efendi	Redif	Yüzbaşı	----	---	04/10/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	Elbistan Bölüğü
79.Alay 1.Tabur 1.Bölük	----	Vali	Hacı Musa	Redif	Er	----	----	06/10/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	----
79.Alay 1.Tabur 3.Bölük	Satı Oğlu	Hacı Ömer	Hacı Ömer	Redif	Er	1275	----	01/10/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	----
79.Alay 1.Tabur 1.Bölük	----	Mehmet	Halil	----	----	----	----	06/10/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	Maraş Taburu
79.Alay 1.Tabur 1.Bölük	Fındıklı Oğlu	Mustafa	İbrahim	Redif	Er	----	----	11/10/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	----
78.Alay 3.Tabur 2.Bölük	----	---	İbrahim Bay	Redif	Yüzbaşı	----	----	25/11/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	Misis Bölüğü
73.Alay 2.Tabur 3.Bölük	----	İsa Şeyha	Mehmet	----	----	----	----	05/10/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	Karlık Bölüğü
79.Alay 1.Tabur 1.Bölük	----	Ali	Mehmet	----	Başçavuş	----	----	06/10/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	Maraş Taburu
79.Alay 1.Tabur 4.Bölük	Halil Oğlu	Yusuf	Mehmet	Redif	Er	----	----	01/12/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	----
79.Alay 1.Tabur 3.Bölük	----	----	Mehmet Ağa	----	Usteğmen	----	----	06/10/ 1895	Zeyton Muhareb.	----	Maraş Taburu

1914 YILI SEFERBERLİKTE VE 1915'TE TEKKE MANASTIRI ÇATIŞMASINDA ŞEHİT OLANLAR

Osmanlı Devleti'nin karşısında yer alan İtilaf Devletleri'nden İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kışkırtmaları ile birçok Ermeni isyanları ortaya çıktı. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, 29 Ekim 1914 tarihinde Birinci Dünya Savaşı'na girerek İtilaf Devletlerine karşı birçok cephede savaştı. Ermeniler, I. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu nazik ortamdan yararlanarak bağımsız bir devlet kurmak istediler. Ermenilerin bu amacını kendi çıkarları doğrultusunda kullanan İtilaf Devletleri ise Ermenileri kışkırtarak, Türk ordusunun arkasından cephe açmalarını sağladılar. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Rusya'ya karşı savaşan Türk ordusunu arkadan vurmak amacıyla birçok bölgede olduğu gibi, Maraş bölgesinde de Ermeniler isyan ettiler.

Osmanlı Devleti, 3 Ağustos'ta seferberlik ilan edince 17 Ağustos 1914'te ilk ayaklanma Zeyton'da ortaya çıktı (Gürün, 1985: 191). Zeytonlu Ermeniler, Osmanlı bayrağı altında bulunmayı istemeyerek kendi subaylarının yönetiminde bir Zeyton Fedai Alayı kurarak bölgelerini korumak istemişler, tabiatıyla kabul edilmeyen talepleri üzerine 30 Ağustos tarihinde fiilen isyan etmişlerdir. Askerdeki Ermeniler de firar ederek isyancılara katıldılar. Takip edilen Ermenilerden 60 kadar asi, silahları ile yakalanmış ve bir süre sükkün

sağlanmış ise de Aralık ayında, Zeytunlular yeniden mülkiye memurlarına ve jandarmaya saldırmıştır. 13 Eylül 1914'ten itibaren Zeytun Ermenileri, yolcuları soymaya ve askerlere taarruz etmeye başladılar. 40 kişilik Ermeni çetesi, Zeytun'a bir saat mesafede 21 Türk yolcusunu soydu ve üzerlerindeki 12.000 kuruş parayı aldı. Bu haberin Zeytun'da duyulması üzerine, 30 kişilik Türk Jandarması katliamdan korktukları için kasabayı terk etti. Bunun üzerine Maraş Mutasarrıflığı, şehirde bulunan taburun Zeytun üzerine gönderilmesi, ayrıca savaş sebebiyle Zeytun'dan kaldırılmış olan Türk kuvvetlerinin yerine yeni kuvvetler gönderilmesi hususunda Harbiye Nezareti'nden talepte bulundu (Akbiyık, 2000: 116). Seferberlikten sonra Mısır'daki İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Maxwell 4 Aralık 1914'teki bildirisinde; İskenderun'a askeri bir çıkarma yapılacağını ve bölgedeki Ermenilerle birleşileceğini ifade etmiştir. Bunu duyan Ermeniler, Şubat 1915'te isyan işaretini almışlardı (Artuç, 2005: 266).

1915 Şubat ayında Zeytun'a, Maraş'tan asker ve cephane sevk etmeye gelen cephane koluna 30 kişilik Ermeni eşkiyası saldırmış, 6 jandarmayı öldürüp ikisini de yaralamışlar ve kaçmışlardır. Ayrıca telgraf tellerini koparmak suretiyle Maraş'la bağlantıyı kesmişlerdir. Bölgeden silâh altına alınanların hemen hepsi firar etmiştir. Zeytunluların bu isyan hareketi sevk ve iskân (tehcir) kararının tatbikine kadar sürmüş, bölgede sığınabilecekleri yer kalmayınca yakalanmamış olan eşkiya da bölgeden uzaklaşmış ve sükûnet tesis edilmiştir. İsyân sırasındaki takiplerde 713 tüfek, 21 çifte, 12 mavzer ele geçirilmiş ve başlarında bulunan Papazları da dâhil 61 eşkiya tutuklanmıştır (Akbiyık, 1999: 309; Gürün, 1985: 200).

Zeytun Ermenilerinin isyanını bastırmak amacı ile Osmanlı kuvvetleri 1915 yılı Mart ayı sonlarına doğru Zeytun'a hareket etti. Zeytun'un kuşatılması üzerine sayıları 500–600 civarında olan Ermeni isyancıları, Zeytun'un en sağlam yeri olan, Tekke (Tekye) Manastırı'na sığındılar. 25 Mart 1915 günü sabahtan akşama kadar devam eden çarpışma sonucunda Ermeni eşkiyasının bir kısmı gece karanlığından istifade ederek firar ettiler. 500–600 arasında Ermeni asi, Tekye Manastırı'nı işgal etti ve Zeytun sokaklarında da asilerle Osmanlı zaptiyeleri arasında çarpışmalar oldu. Çarpışmalar sırasında Osmanlı askerleri 26 yaralı, bir Binbaşı (Süleyman Bey) olmak üzere 8 şehit verdi.* Ermeniler ise

*Süleyman Bey burada şehit olduğundan Zeytun ismi Süleymanlı'ya dönüştürülerek Süleyman Bey'in ismi sonsuza kadar yaşatılmıştır. Bu konuda bir kanun çıkmıştır. Takvim-i Vekayi Gazetesi'nin H.25 Receb 1333/R.26 Mayıs 1331 (16 Mayıs 1915) tarihli 2196 numaralı nüshasında bu kanunla ilgili yazı yayınlanmıştır. Bkz., **Takvim-i Vekayi Gazetesi, Takvim-i Vekayi**, Salı, 26 Mayıs 1331/Rumi./ve 25 Receb 1333/H./ M.8 Haziran 1915. Ancak vermiş olduğumuz bu tarih Takvim-i Vekayi Gazetesi'nde yayınlandığı tarihtir. Kanunun çıktığı tarih ise

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

37 ölü 100 kadar yaralı verdiler. Bunun üzerine Zeytun'a toplanan halk, köylerine dağıldı. Yapılan arama sonucunda, çarpışmalara katılmış 5 Ermeni şakisi, 16 şüpheli şahıs, silahlar, barut ve zararlı yayınlar ile iki cemiyete ait mühür ele geçirildi. Bu hareket etrafta tesirini gösterdi. Bunun sonucu olarak 300 Ermeni, kendiliğinden teslim oldu. Zeytun'da Binbaşı Hurşit Bey kumandasında 22. Alay'dan, bir nizamiye taburu, Halep Mürettep tümeninden üç depo taburu, iki süvari bölüğü ve iki dağ topu bulunuyordu. Ayrıca Cemal Paşa tarafından, Maraş'a gidecek olan Fahri Paşa'ya eğer lüzum görülürse Zeytun civarındaki kuvvetlerin arttırılması emri de verildi (Akbiyık, 2000: 309-310; Cengiz, 1983: 219; Eyicil, 2008: 241).

Amerikalı papaz Trowbridge tarafından nakledilen, olaylar sırasında Zeytun'da bulunan Ermeni papaz Dikran Andreasyan olayları şöyle anlatmıştır; *"10 Ağustos 1914'de, Zeytun'daki Türk yetkilileri umumi seferberlik ilan etti. Zeytunlu Ermenilerin çoğu, askerlik hizmetinden kurtulmak için dağlara kaçtılar. Bunlar arasında en az 25 tane, hayatlarını şiddet kullanarak kazanan, her bakımdan haydut sıfatına müstahak olanlar vardı. Zeytun'un, kendi halinde ve zengin Ermenileri tarafından bile gerçekten kötü görülen bu haydutlar, yeni askere alınmış Türk askerlerinin bir bölümüne pusu kurdular, onları tepeden tırnağa soydular ve onları çileden çıkaracak şekilde en ağır hakaretlere maruz bıraktılar (gerçekte katlettiler).*

Bunun üzerine, Maraş mutasarrıfı Haydar Paşa, 30 Ağustos'ta 600 askerle Zeytun'a geldi. Bu sırada Zeytun halkı işinin gücünün başında idi. Kasabanın ileri gelenlerinden biri olan Yahya oğlu Yenidünyayan, kuzeni olan Nezaret Çavuş'a 500-600 silahlı genç ile Haydar Paşa'yı karşılamaya gitmesini tavsiye etti. Paşa 25 haydudun teslimini istedi. Hepsini tutuklanarak Türk valiyeye teslim edildi. Bu, Paşanın en aşırı isteklerini bile tamamen tatmin etmiş gibi görünüyordu. Fakat gerçekte o henüz tatmin olmamıştı ve ateşli olanlar dâhil bütün silahların teslimini talep eden bildiri yayınladı.

8.000 Zeytunlunun elinde, topu topu 200 Martini tüfeği vardı. Bunlardan 150'sine Türk askerleri tarafından el konuldu. Daha sonra, 1915 Şubatının sonuna doğru, kendini bilmez bazı heyecanlı Ermeniler bir gece toplandılar ve hükümet konağına hücum etme kararı aldılar. Bu komplodan, bunun başarısızlığa mahkûm olacağını düşünen Ermeni ileri gelenleri sayesinde, vazgeçildi. Türk askerleri tarafından kötü muamele görmüş olan 25 kadar genç

17 Receb 1333 H/ 19 Mayıs 1331 Rumi/ 31 Mayıs 1915 (Miladi)' tir ; Ayrıca Bkz., **Ek-5'de** Gazetenin orijinal metni verilmiştir. **Ek-9'da** ise 2004 yılında yaptırılan Şehit Jandarma Binbaşı Süleyman Efendi'nin "Süleymanlı Şehitler Anıtı" verilmiştir. Şehit Jandarma Binbaşı Süleyman Efendi'ni Fotoğrafi ise **Ek- 4'de** verilmiştir.

dağa çıktılar. Bu 25 kişi, Maraş yolunda 9 atlı jandarmaya hücum ederek onları öldürdüler. Bütün Zeytun ahalisi buna karşı idi ve bunu da açıkça ifade ettiler (fakat gizlice alkışladılar). Bu çete tarafından, Zeytun'a yapılan cüretkâr bir gece baskını başarısızlığa uğradı.

Daha sonra şehir etrafında peyderpey toplanan askerlerin sayısı 5 bini buldu... Ermeniler, hükümetin çetenin nerede olduğunu bildirmesi konusundaki teklifini ittifakla kabul ettiler ve asilerin manastırda olduğunu söylediler. Ertesi günü, 25/27 Nisan, Manastır'a hücum başladı ve mücadele akşama kadar sürdü. Fakat geceleyin isyancılar bir çıkış yaparak bir subay ve pek çok askeri öldürüp geride sadece birkaç kişi bırakarak dağlara kaçtılar. Türkler, 200–300 arasında adam kaybettiler. Zeytunlular, Gelibolu'da İtilaf devletlerinin başarılı olmasını şiddetle arzu ediyorlardı. Ermeniler umuyorlardı ki, Türkler ezici bir mağlubiyete uğrasınlar” (Ahmet Rüstem Bey, 2001: 117)

Yukarıdaki ismi geçen papazın ifadelerinden anlaşıldığına göre bu olayda 9'u jandarma olmak üzere çoğunluğu asker 300 kadar Türk şehit olmuştur. Maraş'ta görev yapan Amerikalı misyoner Stanley Kerr, eserinde; “*Onlar, Zeytun'da 300 kadar düzenli askeri öldürmüşlerdir*”, demektedir (Kerr, 1973: 18).

Aşağıdaki Tablo 2'de de bütün şehit olanların ismi ne yazık ki mevcut değildir. 1914'te seferberliğin başlamasından 1915 yılındaki Tekke manastırındaki çatışmalar dâhil olmak üzere kimlikleri tespit edilebilen asker sayısı 14 idi.

DOĞAN, Zeytin (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

Tablo 2. 1914 Yılı Seferberlik ve 1915 Yılı Tekke Manastırı Baskınında Şehit Olanlar

(Şehitlerimiz,1998 (a): 40-41, 294-301; Şehitlerimiz, 1998 (b): 468-469; Şehitlerimiz, 1998(c): 298-299)

FIRKA-ALAY	LAKA P	BABA ADI	ADI	SINIF	RUTBE	DOGUM TARİHİ	DOGUM YERİ	OLUM TARİHİ	OLUM YERİ	ASKERLIK ŞUBESİ	OZEL BİRLİK
12.Kold. 132.Aly. 2.Tabur	----	Mehmet	Ali	Piyade	Er	1308	Maraş Merkez	28/12/1914	Takke Müsadem	Maraş	----
12.Kold. 132.Aly. 2.Tabur 5.Bölük	---	Mikail	Hasan	Piyade	Er	1306	Pazarcık	24/12/1914	Takke Müsadem	Pazarcık	----
12.Kold. 132.Aly. 2.Tabur 2.Bölük	Tatar Oğulları	Mehmet	Ali	Piyade	Er	1308	Çağlayancerit Düzbağ	12/01/1915	Takke Müsadem	Pazarcık	---
12.Kold. 41.Alay. 132.Tabur	Koyun Oğulları	Nebi	Ali	Piyade	Er	1296	Elbistan	12/02/1915	Takke Müsadem	----	----
12.Kold. 41.Fırka 132.Aly. 2.Tabur	----	Hacı Abdullah	Hasan Hüseyin	Piyade	Er	1295	Elbistan	12/02/1915	Takke Müsadem	---	---
6.Kold. 133.Aly. 2.Tabur 5.Bölük	Kötüce Bayram Oğulları	Bayram	İbrahim	Piyade	Er	1285	Elbistan	24/12/1914	Zeytin Eşkriye Müsadem	Elbistan	Mürettep fırkaya mensup
6.Kold. 1.Alay 2.Tabur 5.Bölük	----	Mehmet	Şükrü	----	Er	1287		24/12/1915	Zeytin Eşkriye Müsadem	Maraş	Urfa'ya Maraş Mürettep Fırka
12.Kold. 132.Aly. 2.Tabur 2.Bölük	----	Ali	Kahraman	Piyade	Onbaşı	1309	Afşin Emirilyas	19/05/1915	Zeytin Eşkriye Müsadem	Elbistan	
4.Kold. 133.Aly. 2.Tabur	Esir Oğulları	Mustafa	Ahmet	Piyade	Er	---	Elbistan	24/12/1915	Zeytin	Süleymanlı	Jandırma
4.Kold. 133.Aly. 2.Tabur	Paşo Oğulları	Süleyman	Ahmet	Piyade	Er	1288	Elbistan	24/12/1915	Zeytin	Süleymanlı	Jandırma

6.Köld. 132.Aly. 3.Tabur 1.Bölük	---	Hacı Abdullah	Hüseyin Hasan	---	Er	1295	Elbistan	12/01/ 1915	Zeytun. Eşkriya Müsadem.	Elbistan	Halep (Jandarma)
6.Köld. 132.Aly. 2.Tabur 2.Bölük	Koyun Oğulları	Betu	Ömer	----	Er	1308	Elbistan İncecik	12/01/ 1915	Zeytun. Eşkriya Müsadem.	---	Halep Maraş
12.Köld. 133.Aly. 2.Tabur 5.Bölük	---	Gazaz Cafer	Ali	Piyade	Er	---	Maraş Merkez	12/01/ 1915	Zeytun. Müsadem.	Maraş	---
12.Köld. 133.Aly. 2.Tabur 3.Bölük	Yetim Nesim Oğlu	Ali	Hüseyin	Piyade	Er	1289	Maraş Fatmalı	12/01/ 1915	Zeytun. Müsadem.	Maraş	----
132.Aly. 2.Tabur 2.Bölük	---	Hüseyin Kahya	Hasan	---	Er	1304	---	12/01/ 1915	Zeytun. Müsadem.	Antep	Halep Maraş
132.Aly. 2.Tabur 2.Bölük	---	Halil Kahya	Hasan	----	Eğ	1308	Urfa Harran	12/01/ 1915	Zeytun. Müsadem.	Urfa	Halep Maraş
6.Köld. 1.Aly. 2.Tabur 5.Bölük	---	Mikail	Hüseyin	---	Er	1306	Pazarcık	24/12/ 1915	Zeytun. Müsadem.	Pazarcık	Urfa'ya Mürettep Fırka
" "	Başo Oğlu	Süleyman	Ahmet	---	Er	1288	---	24/12/ 1914	Zeytun. Müsadem.	Zeytun	Urfa Maraş

1915 FINDICAK İSYANI'NDA ŞEHİT OLAN ASKERLER

Daha önceki bölümde anlatıldığı üzere Zeytun'un kuşatılması üzerine sayıları 500–600 civarında olan Ermeni isyancıları, Zeytun'un en sağlam yeri olan, Tekye Manastırı'na sığınmışlar, 25 Mart 1915 günü sabahtan akşama kadar devam eden çarpışma sonucunda Ermeni eşkiyasının bir kısmı gece karanlığından istifade ederek firar etmişlerdi (Akbıyık, 2000: 309-310). Bu sürede etrafa dağılan çeteler rast geldikleri yerlerde asker, jandarma, hükümet memuru ve Müslüman ahaliye tasavvur edilemeyecek derecede zulüm ve işkenceler yaparak Müslüman köylerini yakmışlardı. Tekke Manastırı'ndan firar eden eşkiyadan ayrılan bir çete, ilk rast geldiği üç muhacir, 5 Göksunlu Müslüman Türk'ü, 1 askeri tebdil-i hava efradından Zeytunlu Veli ve Elbistanlı Süleyman'ı, takib müfrezesinden 2 neferi ve Zeytun'a üç saat mesafede kayalık arasında Jandarma İsmail'i şehit ederek silah ve cephanelerini gasp ettiler. Seyyar müfrezeler tarafından ta'kib ve tazyik edilen çetelerden birisi de Adıcak Ermeni köyüne tahassun ederek jandarmalardan bir neferi şehit ve üç neferi yaraladılar. Daha sonra ise aynı köyde bulunan 14 Maraşlı ile Pazarcık, Dönekli ve Parçakoba köyü ahalisinden birkaç Müslümanı katlederek ve yine Dönekli, Afşarlı, Kümpertli, Fatmalı, Hartlab, Uvek köylerine saldırmışlardı. 10 şahsı katledip ve 6 kişiyi yaralamışlar, 62 hane, üç bağ hanesi ve 27 harmanı yakarak, hayvanlarını gasb etmişlerdi (Cengiz, 1983: 221-222).

Zeytun'dan kaçan bu Ermeniler, Maraş ile Bahçe Kazası arasında Ayvacık yaylasına 6 saat mesafede bulunan ve Maraş merkezine bağlı Dönüklü Kasabası

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

yakınlarındaki Fındıcak'ta toplandılar. Çoğunluğu Zeytun Ermenisi olan bu kişilere, Haçin ve Maraş Ermenilerinden asker firarileri ve eşkıyanın katılmasıyla sayıları 600'e ulaşmıştı (Hocaoğlu, 1976: 576; Cengiz, 1983: 357). Zeytunluların tahrikiyle, Fındıcak civarındaki Çakıroğlu, Şekeroba, Sarılar, Eloğlu, Keşifli, Dönüklü ve Tıngırlı Ermeniler'i büyük bir mukavemet kuvveti hazırlamışlardı. Bunların teşebbüslerinden kuşkulanan yakınlarındaki Türk köylüleri önceden hükümete haber vermişlerdi (Bağdatlılar, 1974: 22). Ermeniler Kişifli'den 82 ve Dereköy'den 140 haneyi Fındıcak'a taşımışlardı (Kerr, 1973: 19). İyice güçlenen Ermeni eşkıyası, Temmuz 1915'te isyanı başlattılar.

Adana Valisi Hakkı'nın 16 Temmuz'da Bahçe Kaymakamı'ndan aktardığı bilgilere göre; Fındıcak ve Dönüklü Köyü Ermeni ahalisinin nakli için Maraş'tan gönderilen 20 kadar jandarmaya buradaki Ermeniler silahla mukabele etmişler ve adı geçen köyleri ateşe vermişlerdir. Rivayete göre; Zeytun ve Haçin eşkıyası burada toplanmışlardır. Bu çete, rast geldikleri köyleri yakmış, ahalisini ise katl ve telef etmişti (Genelkurmay Başkanlığı, 2005: 528).

İrşadlı Köyü'nden 12 hane, Köpezli Köyü'nden 10 hane ile bir harman yakılmış, 80 yaşında bir ihtiyar boğazlanarak katledilmişti. Bu iki köyden birçok Müslüman yaralanmış, buraya gelen jandarmalardan ikisi öldürülerek üçü yaralanmıştı. Bu sırada Fındıcak'ta kalan 20 kadar Müslüman feci bir şekilde öldürülmüştü. Yine Dönüklü köyünde 33 hane ile 5 harman yakılmış, köy imamı Maraş'lı Mehmed Efendi ile Fakih Mehmed'in oğlunun boğazlandıkları anlaşılmıştı (Cengiz, 1983: 357). Ancak 16 Ekim 1915'te bastırılabilen isyan sonucunda, halktan 30 ölü ve çok sayıda yaralı, jandarma birliklerinden de 2 ölü ve 8 yaralı verildiği, Urfa Komutan Vekili Fehmi tarafından Başkomutanlığa bildirilmiştir. Bu gelişmeler üzerine isyancılar tekrar bölgeden kaçmışlardır (Sakarya, 1984: 240-242). Amerikalı misyoner Kerr ise isyan sonucunu şöyle anlatmaktadır; *"Türkler 2000 asker kaybetmişler ve köylülerden de 4000 ila 5000 kişi ölmüştü. Ermeniler kendi kayıplarını 2100 olarak hesap ettiler ve bunların çoğundan haber alınamadı. Bunlardan kaçan savaş kalıntıları Türk ordusu tarafından avlandı. Birçoğu Gavur Dağları'nda eşkıyalık yaparak yaşamaya devam ettiler. 1919'da Kişifli'de bir av gezisindeyken onlardan biriyle görüştim. 7 Ağustos'ta Fındıcak'tan esir edilen 100 kişi prangalı şekilde Maraş sokaklarında idam edildiler. Bunlar Halep Mahkemesi'nde suçlu bulunmuşlardı. Bir grup Pazaryerlerine götürülerek kurulan darağaçlarına asıldı"* (Kerr, 1973: 18-20).

Tehcirden dönen Ermeniler, Fransızların bölgeyi işgaliyle yeniden katliamlara ve bölgedeki Türklere zulüm etmeye başlamışlardır. 6 Ocak 1920'de Zeytun Ermenileri, civardaki Ilıcada yıkanmakta olan Zeytun

müfrezesinden 3 jandarmayı nahiye içerisine götürüp hapsedmişlerdir. Ermeniler aynı gün Zeytun Nahiyesi Müdürü Hasan Efendi ile Karakol Kumandanı Mustafa Çavuş'u da beraberlerinde götürmüşler ve bunlardan üç jandarmayla iki tahsildarı tutuklamışlardır. Müdür ve çavuşun hayatlarından hiçbir haber alınmadığı, Zeytunlu Aram'ın evinden duvarı delerek kaçtıkları, ifadelerinden anlaşılmışsa da müdür ve çavuşun hayatta olup olmadığına dair şimdiye kadar hiçbir bilgi alınmamıştır. Yine aynı gün 50 kadar silahlı Ermeni çetesinin Zeytun'un doğusunda bir buçuk saat uzaklıkta bulunan dutlukları basarak Müslümanlara ait 12 evi çoluk çocuklarıyla birlikte Zeytun'a sevk ettikleri ve bu zavallılardan hiçbirisinin geri gelmediği, sağlam kaynaklardan haber alınmıştı.⁹ Bu olayda Karakol Kumandanı Mustafa Çavuş'un da şehit olma ihtimali yüksektir.

Tablo 3. 1915 Fındıcak İsyanı'nda Şehit Olan Askerler
(Şehitlerimiz, 1998 (a): 40-41, 56-57, 292-303)

FIRKA-ALAY	LAKA P	BABA	ADI	SINIF	RUTBE	DOĞUM TARİHI	DOĞUM YERİ	OLUM TARİHİ	OLUM YERİ	ASKERLİK ŞUBESİ	OZEL BİRLİK
12.Kol d. 132.Alay 2.Tabur 3.Bölük	----	Tak Hüseyin	Mehmet	Piyade	Er	---	Elbistan	19/05/1915	Fındıcak	----	---
12.Kol d. 132.Alay 2.Tabur 1.Bölük	Hacı Derviş oğulları	Hüseyin	Halil	--	Er	1300	Pazarlık	19/05/1915	Fındıcak	Hacıbevli	----
12.Kol d. 132.Alay 1.Tabur 4.Bölük	--	Ahmet	Vali	Piyade	Er	1303	Pazarlık	19/05/1915	Fındıcak	---	----
12.Kol d. 132.Alay 2.Tabur	----	Ali	Törtü	Piyade	Çavuş	1298	Afşin Artaş	19/05/1915	Fındıcak	Hunu	---

SONUÇ

Bu çalışmada Zeytun Ermenileri tarafından katledilen Osmanlı askerlerinin öncelikle isimleri olmak üzere, ayrıntılı bir şekilde kimlikleri tespiti çalışılmıştır. Zeytun Ermeni eşkıyalarının en çok 1895 ve 1915 yıllarında

⁹ Hariciye Nezareti Siyasi Kısım (HR.SYS.), 2543-8/1, 10-11.

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

Zeytun'da gerçekleştirdikleri isyanlarında Osmanlı askeri ve bölgedeki Müslüman halkı katlettikleri görülmektedir. Çok fazla miktarda kayıp verilen diğer bir isyan ise, zorunlu göç kararının alınmasından sonra Zeytun eşkıyasının liderliğinde Zeytun'dan kaçan Ermenilerin aynı yıl Fındıcak'ta çıkarttıkları isyandır. Yabancı kaynaklar dikkate alındığında bu çatışmalarda 3000 kadar askerin ve 20.000 kadar sivilin Zeytun Ermeni eşkıyası tarafından katledildiği söylenebilir.

Elde edilen resmi vesikalarda birçok askerin sadece ismine ilişkin bilgi varken, çok azının ayrıntılı kimlik ve askeri görev bilgileri bulunmaktadır. Resmi kayıtlarda bu konuda bazı bilgilere ulaşmanın zorluğu bilinmektedir. Doğum ve ölüm tarihi bilgileri mevcut olan askerlere bakıldığında, bu kişilerin 20 ila 40 arası değişen yaşlarda şehit düştüğü görülmektedir. Şehit olan askerlerin çoğunluğu Piyade Er veya Jandarma Er statüsünde olmakla beraber, aralarında Üsteğmen, Binbaşı, Yüzbaşı, Başçavuş, Onbaşı gibi rütbelilerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Şehit askerlerimizle ilgili Üniversitemizin Tarih Bölümlerinde Tez çalışmaları yaptırılarak daha geniş bilgilere ulaşılması ve şehitlerimizin mezar yerlerinin de tespit edilmesi mümkün olabilecektir. Böylece Türk tarihinin bu kahraman askerlerinin tarihin sayfalarında -bazılarının isimsiz olarak- kalmasını beklemeyip onlarla ilgili vefa borcu ödenmiş olacaktır. Bu durum bir de şehitlikler konusunda düşünüldüğünde ne kadar geç kalındığı anlaşılmaktadır.

Bugün birçok ülke Osmanlı askerlerini acımasızca şehit eden Ermeni teröristlerin anısını yaşatmak uğruna eserler kaleme almada ve sözde kahramanlık anıtları açmakta yarışırken, bizim de elimizden geldiğince tarihimize, şehitlerimize sahip çıkmamız milli bir vazifedir. Bu vazifemizi "milli tarih şuurumuzu" harekete geçirerek, devletimizin yetkili kurumları aracılığıyla; olayların yaşandığı şehir, kasaba ve köylerde anıt mezarlar yaptırarak yerine getirebiliriz. Örneğin, Süleymanlı (Zeytun)'da 1895 ve 1915 yıllarında meydana gelen Ermeni isyanlarında yaşanan tarihi gerçekleri gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla şehit olanların anısına anıt mezarlar (**Maraş Tabur Ağası Binbaşı Mehmet Efendi ve 6 Jandarma Eri'nin** anısına yaptırılan "**Şehitler Anıtı**" ve **Şehit Jandarma Binbaşı Süleyman Efendi ve Silah Arkadaşları** anısına yaptırılan "**Süleymanlı Şehitler Anıtı**" gibi) yaptırılmıştır. Böylece yapılan bu vd. anıt mezarlarla, olaylarda şehit düşen askerlerin görsel anlamda da hafızalarda yer etmesi sağlanmış olacak, bu anıt mezarlar yer yer ziyaret edilerek şehit düşen askerler yâd edilecektir. Amaç, böyle biriken kötülüklerden insanoğlunun nedenli vahşileşebileceğini delilleriyle ortaya koyarak, yaşanan kötü örneklerden ders alıp içte ve dışta gerçek barışı sağlamak, tarihimizden ders almak ve milli tarih şuurunun canlı tutulmasını sağlayarak haklılığımızı tüm dünyaya duyurmaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- Mektubî Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM), 646/29.
Hariciye Nezareti, Siyasî Kısım (HR.SYS.), 2543-8/1, 10-11.
Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti (Y.PRK.ZB), 9/74.
Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.), 132-10.
Arşiv Belgeriyle Ermeni Faaliyetleri (1914-1918), C.I, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara 2005.
Osmanlı Belgelerinde Ermeni-İngiliz İlişkileri (1845-1890), C.I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.
Askeri Tarih Belgeleri Dergisi (A.T. B.D.), S.86, 1987, Belge No:2053.
Takvim-i Vekayi Gazetesi, Takvim-i Vekayi, Salı, 26 Mayıs 1331/Rumi/ ve 25 Receb 1333 /H./ M. 8 Haziran 1915.

Kitap ve Makaleler

- Ahmet Cevdet Paşa, **Tezâkir 21-30**, (Yay. Hz.: Cavit Baysun), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK. Yayınları, II.Dizi-Sa. 17-1, Ankara, 1986.
Ahmet Rüstem Bey, **Cihan Harbi ve Türk Ermeni Meselesi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2001.
AKBIYIK, Y. (2000). “Haçın Ve Zeytun Ermeni Meselesinin Çözümü”, 21. Yüzyıla Girerken Tarihe Dostça Bakış: Türk- Ermeni İlişkileri Sempozyum Bildirileri, 107-121.
AKBIYIK, Y. (1999). **Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)**. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
ANDREASYAN, H. (1964). **Polonyalı Siemon’un Seyahatnamesi: 1608-1619**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
Arşiv Belgeriyle Ermeni Faaliyetleri (1914-1918), (2005). C.I, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları
ARTUÇ, N. (2005). **Ahmed Cemal Paşa (1872-1922), Askeri ve Siyasi Hayatı**. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta
BAĞDATLILAR, A. (1974). **Uzunoluk İstiklal Harbi’nde Maraş**, İstanbul: Kervan Yayınları
ÇETENAKINCI N. (1998) “1921 Yılında Güneydoğu Anadolu”, (Zeytun Kışlası)”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/bugün/Yarın**, 23: 54-61

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

- DABAĞYAN L. (2001). **Sultan Abdülhamit Han ve Ermeni Meselesi**, İstanbul: Kum Saati
- DEMİREL, M. (2003). “İngiliz Belgelerinde Türkler ve Ermenilerle İlgili Terminoloji”, **Ermeni Araştırmaları I. Türkiye Kongresi Bildirileri**, I: 93-106.
- Ermeni Komitelerinin Amal Harekât ve İhtilaliyesi (E.K.A.H.İ)**, (1983). (haz. Erdoğan Cengiz), İstanbul: Başbakanlık Basımevi
- ERSAN M. (1995). **Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu’da Ermeniler**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- EYİCİL, A. (2008). Osmanlı’nın Son Döneminde Maraş’ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri, 3. Baskı
- GÖYÜNÇ, N. (1983). **Osmanlı idaresinde Ermeniler**, İstanbul Gültepe Yayınları
- GÖKHAN, İ. (2005). “13. Yüzyılda Maraş”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 13:
- GÜRÜN, K. (1985). **Ermeni Dosyası**, Ankara: TTK Yayınları
- HALAÇOĞLU, A. (2007). **Bir Ermenin İtirafları** (1895 Maraş ve Zeytun Olayları), Ankara
- HOCAOĞLU, M. (1976). **Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler**, İstanbul
- İLTER, E. (1995). **Ermeni Meselesinin Perspektifi ve Zeytun İsyanları**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- KARADENİZ, H. (1996). “Dulkadiroğulları Beyliğine Kısa Bir Bakış”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 104.
- KAŞGARLI, M. (1990). **Kilikya Tabi Ermeni Baraonluğu Tarihi**, Ankara: Köksav Yayınları
- KERR, S.(1973). **The Lions of Marash : Personal Experiences With American Near East Relief, 1919 – 1922**, Albany
- ÖZALP, Y. (1986). **Gazilerin Dilinden Milli Mücadelemiz**, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları
- ÖZALP, Y.(tarihsiz). “**Millet-i Sadıka” Patırtısı ve Maraş (Kahramanmaraş’ta Ermeniler)**, İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaa
- ÖZALP, Y. (2005). **Ermeni İntikam Alayı Maraş’ta (Vesikalar:1919-1920)**, Kahramanmaraş
- SAKARYA, İ. (1984). **Belgelerle Ermeni Sorunu**, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları

YETİŞGİN, M. (2003). “The Muslim And Non-Muslim Population İn Maraş And Zeitun Revolt of 1895” **Review of Armenian Studies**, Volume 1, Number 4,

YİNANÇ, R. - ELİBÜYÜK, M. (1988). **Maraş Tahrir Defteri (1563) –I**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları

Şehitlerimiz, 1998(a). C.3, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara

Şehitlerimiz, 1998(b). C.4, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara

Şehitlerimiz, 1998(c). C.5, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara

KONUyla İLGİLİ BELGELER

Ek-1 Andırın’da Şehit Edilen Jandarma Ahmed İle İlgili Belge Transkribi

Telgrafnâme

Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Telgraf İdaresi

Tarih: 10 Teşrinievvel 330 (23 Ekim 1914)

Saat: 7 Sabah

Mahreci (Çıkış Yeri): Andırın

Numro: 143

Kelimat 230

Tarih: 9 (22) Minh (De)

Saat: 9 Sabah gayriresmi

Mühür (Okunamadı)

Dersaadet (İstanbul)’te İstanbul Harbiye Nezaret-i Celilesine

Zeytun eşkiyası mevkilerinin ehemmiyet ve Hükümetin tesamühüne (hoşgörüsüne) güvenerek haysiyet-i milliye ve şeref-i diniyemizi rencide etmek suretiyle öteden beri devletimizin gavail-i hariciyesinden (dış sıkıntılarından) her an ittihaz-ı fırsatla (fırsat kollayarak) isyan, 311(1895) senesinde Andırın Hükümeti’ni ihrakla (yakmakla) tasavvurun fevkinde mezalim-i feciaya (akıl almaz korkunç zulümlere) cüret ettikleri ve nice masumları yetim, dul bırakmalarından dolayı tediplerine sevk olunan (cezalandırılıp yola getirilmeleri için görevlendirilen) 25 taburla tedibi şöyle dursun devr-i sabıkta (geçmişte) bir afva uğramaları şekavetlerini (eylemlerini) artırmış, dört seneden beri dağlara çıkan, yollarımızı bağlayan kanlar dökken ve seferberlik davetine icabetle Zeytun Şubesi’ne koşan 60 neferimizin 250 liramızı açıktan gasp ve hakaret eden çetelerin tedabir-i hakimane ile derdestinde (yakalanmasına) Hükümetimiz mucib-i takdir olur (konuyu takdir eder), canilerin cezaları verilir ümidinde iken bazı kimselerin sahabetiyle (kayırmalarıyla) bunların yine afv-ı aliye

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

mazhariyetleri (af edilmeleri) haberi İslam ve Hıristiyan ahali-i mutiasının (sadık halkın) kalplerini cerihedâr etmiş (yaralamış), tesahüp edenleri (koruyanları) nefretle yad ettirmiştir. Calib-i dikkat olan şu halin seferberlik tecemmuatına (toplanmasına) da su-i tesir (kötü etki) hasıl edeceği bedihidir (açıktır). Hatta çend (birkaç) gün mukaddem (evvel) şöyle ki; karyesi (köyü) civarında feciane şehit edilen Jandarma Ahmed'in henüz kanı kurumamıştır. Zeytunluların bu kerre de afv-ı keyfiyeti sahih (doğru) ise bizlere de serbestiyet verilmesi veya hicret mahalli (göç bölgesi) gösterilmesi müsterhamdır (arz edilir) ferman.

Ulemadan Ahmed, Ulemadan Mahmud, Andırın ahalisi namına
Müderrisinden
Ahmed, Andırın Kazası Muhtarı Mehmed, Eşraftan Abdullah, Eşraftan
Mustafa, Eşraftan
Süleyman, Çiçekli Karyesi Muhtarı Ali, Boztopraklı Muhtarı Hüseyin, Koca
Müftüzade
Mehmed, Muttalipzade Muttalip, Arakliyan Miyanes, Semerciyan Artin, İmam
Ali.

Asayiş Kısmına : 435 11 Teşrinievvel 330/24 Ekim 1914 (A.T.B.D., S.86, 1987:Belge No. 2049).

Ek-1 Andırın'da Şehit Edilen Jandarma Ahmed İle İlgili Belgenin Orijinal Görünümü (A.T.B.D., S.86, 1987:Belge No. 2049).

TELEGRAMME **کلترافسامه**

1-131
38
1-26

دولت علیة عثمانیه تلتراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN
 L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie

دولت تلتراف احما لاجدن دولتی مسئولیت قبول نمی کند [1908-9-2]

Retransmission ou Expédition				RECEPTION	
تکرار کثیده و یا سوق				آخذ	
No d'expédition	Date d'expédition	Date de réception	Signature de l'employé	Signature de l'employé	Date de réception
شماره امر	تاریخ ارسال	تاریخ دریافت	امضاء کارمند	امضاء کارمند	تاریخ دریافت
	28/11/1912				

De: **کلیه آستان و تلتراف** Pour: **کلیه آستان و تلتراف** مودی: **کلیه آستان و تلتراف**

N°: **28** Mot: **کلیه آستان و تلتراف** Date: **28/11/1912** H. **10** M. **10** تاريخ: **28/11/1912** ساعت: **10** دقیقه: **10**

Voies: **کلیه آستان و تلتراف** Indic. Eventuelles: **کلیه آستان و تلتراف** اشارت عمده: **کلیه آستان و تلتراف**

مخاطبه کلترافسامه

برای استحضار مقامات محترم اینجانب در مقام اینجانب که در تاریخ 28/11/1912 در آستان و تلتراف در شهرستان آندیرین در حین عملیات خدمت خود در مقابل دشمنان دشمنانه کشته شد و در حالی که در حال انجام عملیات خود بود.

اینجانب به استحضار مقامات محترم اینجانب که در تاریخ 28/11/1912 در آستان و تلتراف در شهرستان آندیرین در حین عملیات خدمت خود در مقابل دشمنان دشمنانه کشته شد و در حالی که در حال انجام عملیات خود بود.

اینجانب به استحضار مقامات محترم اینجانب که در تاریخ 28/11/1912 در آستان و تلتراف در شهرستان آندیرین در حین عملیات خدمت خود در مقابل دشمنان دشمنانه کشته شد و در حالی که در حال انجام عملیات خود بود.

اینجانب به استحضار مقامات محترم اینجانب که در تاریخ 28/11/1912 در آستان و تلتراف در شهرستان آندیرین در حین عملیات خدمت خود در مقابل دشمنان دشمنانه کشته شد و در حالی که در حال انجام عملیات خود بود.

اینجانب به استحضار مقامات محترم اینجانب که در تاریخ 28/11/1912 در آستان و تلتراف در شهرستان آندیرین در حین عملیات خدمت خود در مقابل دشمنان دشمنانه کشته شد و در حالی که در حال انجام عملیات خود بود.

اینجانب به استحضار مقامات محترم اینجانب که در تاریخ 28/11/1912 در آستان و تلتراف در شهرستان آندیرین در حین عملیات خدمت خود در مقابل دشمنان دشمنانه کشته شد و در حالی که در حال انجام عملیات خود بود.

اینجانب به استحضار مقامات محترم اینجانب که در تاریخ 28/11/1912 در آستان و تلتراف در شهرستان آندیرین در حین عملیات خدمت خود در مقابل دشمنان دشمنانه کشته شد و در حالی که در حال انجام عملیات خود بود.

اینجانب به استحضار مقامات محترم اینجانب که در تاریخ 28/11/1912 در آستان و تلتراف در شهرستان آندیرین در حین عملیات خدمت خود در مقابل دشمنان دشمنانه کشته شد و در حالی که در حال انجام عملیات خود بود.

علاء الدین احمد
شماره مسلسل 5

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

Ek-1 Andırın'da Şehit Edilen Jandarma Ahmed İle İlgili Belgenin Orijinal Görünümü (A.T.B.D., S.86, 1987:Belge No. 2049 devamı).

TELEGRAMME تلفرافنامه

دولت علیه عثمانیه تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'État n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie دولت تلفراف معاملاتن دولای مسئولیت قبولایز
(۱۰۸ هـ ۱۲۰۸)

Retransmission ou Expédition				RECEPTION			
تکرار کینده و یا سون				اشد			
No d'expédi.	کینده اولان سون نومروس	Date	تاریخ	Signature de l'employé	مأمور اشاسی	Date	تاریخ
transmis à	مرکز				Signature de l'employé		
		H. _____ M. _____				H. _____ M. _____	

De _____ Pour _____ موردي _____

N° _____ Mots _____ Date _____ H. _____ M. _____ تاریخ _____ کات _____

Voie _____ Indic. Eventuelles _____ اشارت محتمله _____

اشد به قیاسی معنی بوز قیاسی معنی فرجه قیاسی معنی مطلبه قیاسی معنی

ایقنایه بیان سوره ایله بیان اسم معنی

ع. د. آ. س. ح. ح.

۱۱۸۰ - ۸ - ۱۱

۹۱.۹

Arg.	1-131
Deq.	86
G.	4
Bel.	2287
Dir.	12
Fih.	1-22

Ek-2 Karakol Kumandanı Mustafa Çavuş İle İlgili Belge Transkribi

Bâb-1 Alî
Dâhiliye Nezâreti
Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti
Me'mûrîn ve Levâzım Kalemî
Suret

1-4 Ocak 1920 tarihinde Maraş'tan 300 asker, 3 top ve mitralyöz ile İslahiye tarafına hareket eden Fransız kuvvetinin Cebhe (Ceceli) ve Sarılar köylerini yaktıkları ve ahaliden birçok kişiyi de şehit ettikleri anlaşılmıştır.

2-Çarpışmalar sonucunda düşmandan 80 kişinin esir alındığı, geri kalanının imha edildiği ve 5 düşman yaralıının da Maraş'a götürüldüğü anlaşılmıştır. Esirler Pazarcık'a sevk edilmiştir. Ganimetlerin çeşit ve miktarı henüz araştırılmamıştır.

3-Elbistan ve Maraş yolu üzerinde Maraş'a sekiz kilometre mesafede İncebel mevkiinde iki Müslüman'ın süngü ile feci şekilde şehit edildikleri görülmüştür.

4-Zeytun Ermenileri civardaki ılıcada yıkanmakta olan Zeytun müfrezesinden üç jandarmayı nahiye içerisine götürüp hapsedmişlerdir. Ermeniler aynı gün Zeytun Nahiyesi Müdürü Hasan Efendi ile Karakol Kumandanı Mustafa Çavuş'u da beraberlerinde götürmüşler ve bunlardan üç jandarmayla iki tahsildarı tutuklamışlardır. Müdür ve çavuşun hayatlarından şu ana kadar hiçbir haber alınmadığı, Zeytunlu Aram'ın evinden duvarı delerek kaçtıkları ifadelerinden anlaşılmışsa da müdür ve çavuşun hayatta olup olmadığına dair şimdiye kadar hiçbir bilgi alınmamıştır. Yine aynı gün 50 kadar silahlı Ermeni çetesinin Zeytun'un doğusunda bir buçuk saat uzaklıkta bulunan dutlukları basarak Müslümanlara ait 12 evi çoluk çocuklarıyla birlikte Zeytun'a sevk ettikleri ve bu zavallılardan hiçbirisinin geri gelmediği sağlam kaynaklardan haber alınmıştır.

Elbistan Heyet-i Merkeziyesi Riyâseti'nden Darendede Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne çekilip bir sureti bölge kaymakamlığına gönderilerek vilâyete yazılan 7 Ocak 1920 tarihli telgrafın sureti bilgi için yukarıda naklen arz edilmiştir. 8 Ocak 1920 (HR. SYS. 2543-8/1, 10-11)

Ek-2 Karakol Kumandanı Mustafa Çavuş İle İlgili Belge Orijinal Görünümü

(HR. SYS. 2543-8/1, 10-11)

صورت

دخایطاری

امریکات

مأمورین ولزیم فلکی

عدد

۱- طایفه مایلیج تاریخچه مرتضیه اوج یوزنق و اوج طوب و پندالوزده و کتب اصلاحیه جرتیه و کتابیه فرانسه
توق طوقیه جیره و سایر برقیه لریه احواله و اهلایه به برچونه کیمه نیک سهراید لیکه اکلایکته .
۲- نتیجه محایره و ستمنده کسانه ایسالتدین قباقتنک اهلایه لیکه و ستمنک بسه یاره لیسه مشقه کولر لیکه
اکلایکته و ایسرت یازار هف سوته ایستنه قباقتنک نوع و مقدار و صغیر تحقیقه ایندیلم سته .
۳- ایستانه و عسیر یولدا و زنده و قسه سکز کیلومتر و مسافره ایچمه بل موقفده سوکای ایلیم جمع برچونه سته
ایک ایسلاک سهراید لیکه کولکته .
۴- زیتونه ارمنیاری طوقیه زیتونه جهوزنده کی ایچمه ده بیجا قفده اولایه زیتونه مغزونه سته اوج زاندره ده
زیتونه ایچمه سوه و عسیر ایندی کاری و عسیر کونده زیتونه نایه سی سهری هسه اوقه قه قول قومانی مطمنه
ارمنیاری طوقیه بربر کولر لیکه و یوزنقده اوج زاندره حایکه کیمیلر توقیف ایسلاک کاری زیتونکی آملک خانه سته
دیاری ده لمرک فرایته کاری افاندره اکلایکته ایم ده سیرده اوسلک هیات و محاکمه سهری قه بولایه
معلومات الدهه ایسلاک سیکه و نه عسیر کونده الی قدر سلع ارمنی هسه سیه زیتونک برچونه ساعت مسافره سترقه بولایه
دولقاری باهره و نه موجود اولایه اوله ایسلاک خانه سیه هولویه حوه جهلایم کاملا زیتون سوه ایندی کاری
و یوجاره / زده بیجم برزول کرک کله لیکه موتونقا اکلایکته .

البتانه هجینه و کزیم ریاستنده زانده مدافعه حقوقه جمیعه کیمده اولوب برصورتی گمان فاشتمه افعاله
اوله زده ولایت یازیلایه ۷ طایفه مایلیج قداقنا موهوقه بالایه نقل برای معلومات موهوقدر .
۸- طایفه مایلیج

Ek-3 Tekke (Tekye) Manastırı'nda Çıkan Çatışma ve Ölen Askerlerle İlgili Belgenin Transkribi

Şam'dan Başkumandanlık Vekâletine gelen 3 Nisan 1915 tarihli şifrede Zeytun eşkiyasının isyanı hakkında şu bilgiler mevcuttur;

“1. Zeytun takibatının safahat ve sonuçlarını muhtelif tarihli günlük raporlarla arz etmiştim.

2. Tekye Manastırı'na 500-600 eşkiya sığınmıştı. Müsademe 25 Mart 1915 günü sabahtan akşama kadar devam etmiş, eşkiyanın bir kısmı geceleyin firar etmiştir. Müsademede asker ve jandarmadan 12'si hafif olmak üzere 26 yaralı, 1 binbaşı ile 8 nefer şehit, eşkiyadan 37 ölü ile 100 kadar yaralı vardır.

3. 27 Mart 1915'de Zeytun Kasabasına toplanmış halk köylerine dağıldı ve 28 Mart 1915'den itibaren kasaba dahilinde arama yapıldı. Muhtelif müsademelerde yaralanan 5 eşkiya ele geçirilmiş ve 16 şüpheli şahıs tutuklanarak birtakım silah, barut, zararlı evraklar ve iki cemiyete ait mühür vesaire bulundu.

4. 29 Mart 1915'den itibaren Zeytun takibatının semeresi Maraş'ta da görülmeye başlamış ve 300 eşkiya askere teslim olmuşlardır.

5. Zeytun ve Elbistan taraflarından asker firarileri kısmen tutuklanmaktadır.

6. 2 Nisan 1915'de Zeytun'un 4 saat güneybatısındaki yüksek dağların Alikayası ve Sultandağı denilen mevkiiler ile civardaki köylerdeki ahalinin toplanarak ailelerini anılan dağa nakl eyledikleri anlaşıldığından Zeytun'dan topla bir müfreze gönderilmiştir.

7. Halen Zeytun havalisinde Binbaşı Hurşit Bey kumandasında şu kuvvet vardır:

22. Alayın bir nizamiye taburu, Halep Mürettep Tümeni'nden 3 depo taburu, 2 süvari bölüğü, 2 cebel topu.

8. Adana ve Halep Vilayetlerinde asayiş genel olarak iyidir. Yalnız Adana'nın Dört Yol taraflarında bazı küçük çeteler vardır. Halep Vilayeti'nin Kilis taraflarında ahalide heyecan olduğu vilayetten bildirildiğinden tedbir-i ihtiyati olarak her olasılığa karşı bir kuvvet gönderilmiştir.

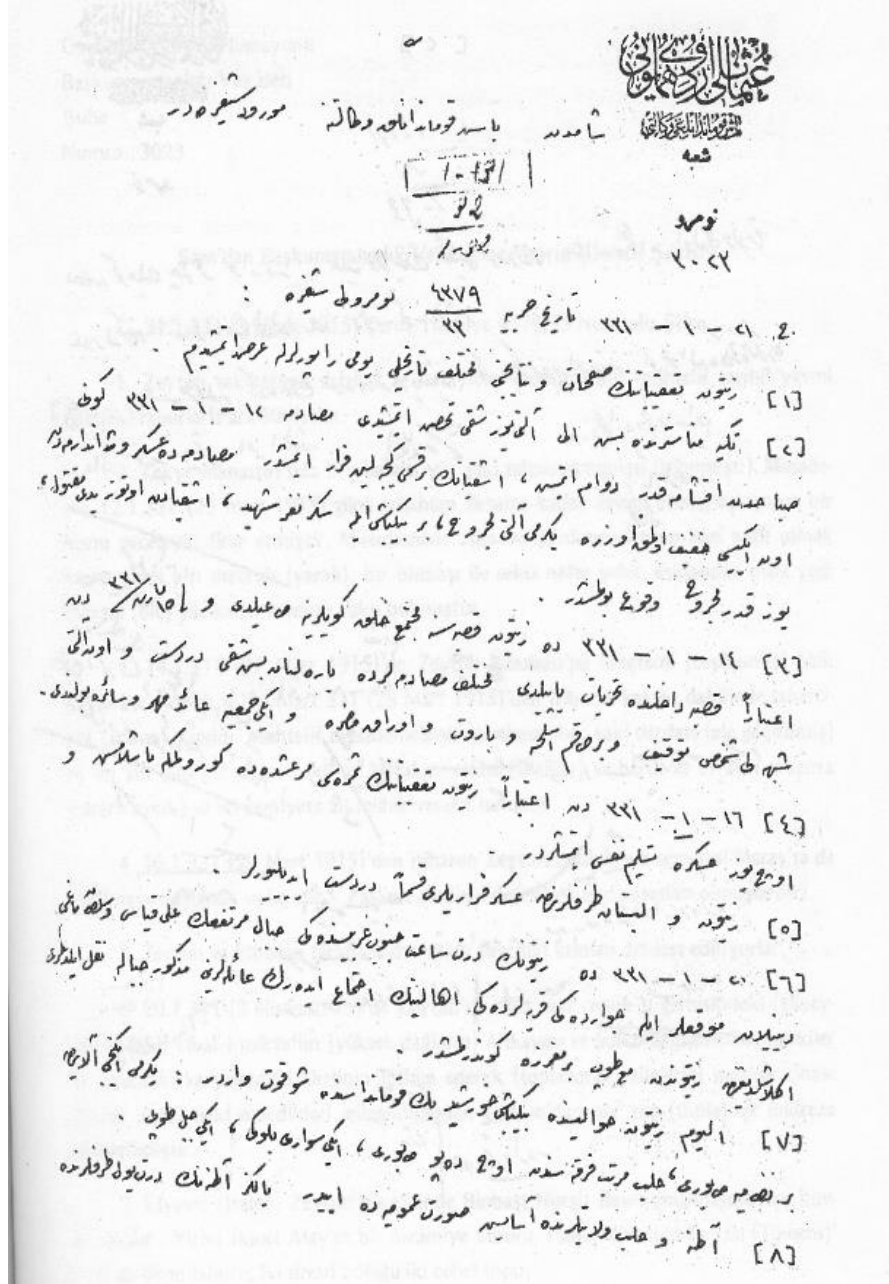
9. Maraş taraflarına gidecek olan Fahri Paşa'ya göreceği lüzum üzerine o havalideki askeri birlikleri derhal artırması emredilmiştir.

5 Nisan 1915

4. Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Cemal”

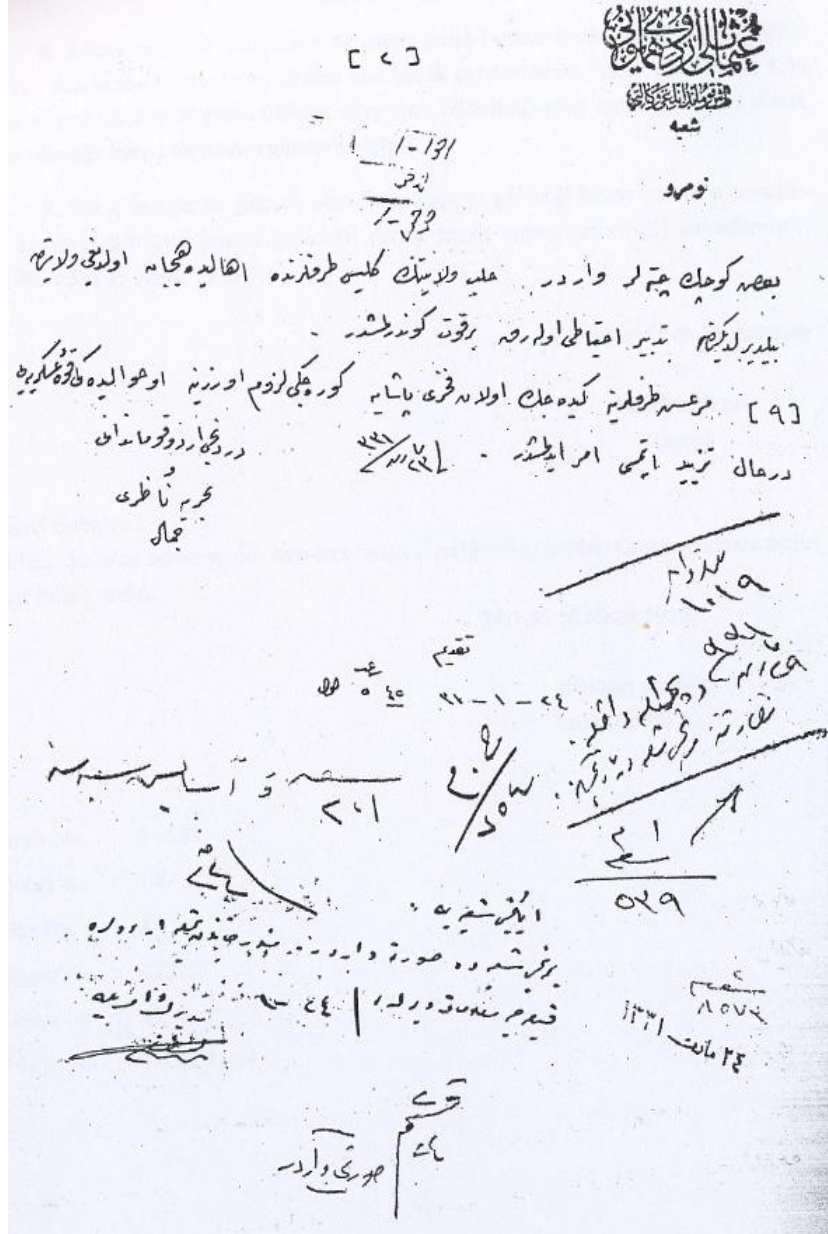
(A.T. B.D., S.86, 1987:Belge No. 2053).

Ek-3 Tekke Manastırı'nda Çıkan Çatışmayla İlgili Belgenin Orijinal Görünümü (A.T. B.D., S.86, 1987:Belge No. 2053).

Ek-3 Tekke Manastırı'nda Çıkan Çatışmayla İlgili Belgenin Orijinal Görünümü

(A.T. B.D., S.86, 1987:Belge No. 2053)

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri

Ek-4- Zeytun'da Ermeni Eşkıyaları tarafından 25 Mart 1915'de Şehit edilen Jandarma Binbaşı Süleyman Efendi. (Bkz. ÖZALP, Yalçın, Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta (Vesikalar:1919-1920), Kahramanmaraş-2005, s.96).

Ek-5- Maraş Sancağı dahilinde Zeytun Kazası isminin Süleymanlı olarak değiştirilmesi ile ilgili iradenin Takvim-i Vekayi'de Yayınlanması

تاریخ انیسوی ۱۲۴۷

امور اداره به متعلق خصوصیات
ایچون مطبعه عامره مدرسته
صراحت اولنور

هاکم، اجرا و دفتر خاتانی اعلاترندن
مقطوعاً بکری و دیگر اعلاتک
پرسطردن ایکی غروش آلنور

تکرار اعدائی تاریخی ۱۳۲۶

استانبول وولایات ایچون سنه لکی
پوست اجرتیه برابر آئی آلتیه
ایچون عیبه ددر

تاک اجید ایچون سنه لکی
۴۰ فراغدر
نسخه سی ۱۰ پاره ددر

دولت علیه عثمانیه تک جریده رسمیه سیدر
[هر کونه نشر اولنور]

سالی: ۲۵ رجب ۱۳۳۳ و ۲۶ مایس ۱۳۳۱

نومر: ۲۱۹۶

بدیخی سنه

قوانین و تقاضات

مرعش سنجانچی داخلنده زیتون قضاسی نامنک «سلیمانلی» به
تجویلی حقتده اراده سنیه

مرعش سنجانچی داخلنده زیتون قضاسی نامنک سلیمانلی تسمیه سی
تسبب اولمشدر .
پواراده سنیه تک اجراسنه داخلیه ناظری مأمورددر .
۱۷ رجب ۱۳۳۳ ۱۹ مایس ۱۳۳۱

محمد رشاد

داخلیه ناظری صدراعظم
ملعت محمد سعید

یکی جسر مصطفی پاشا و دیمتوقده انشا اوله حق تحفظ مو قعاری
ایچون صحیه نظارتی ۱۳۳۱ بودجه سنه ضمیمه تخصیصات
فوق العاده اوله رق ۲,۰۰۰,۰۰۰ غروشک صرفی
حقتده قانون موقت

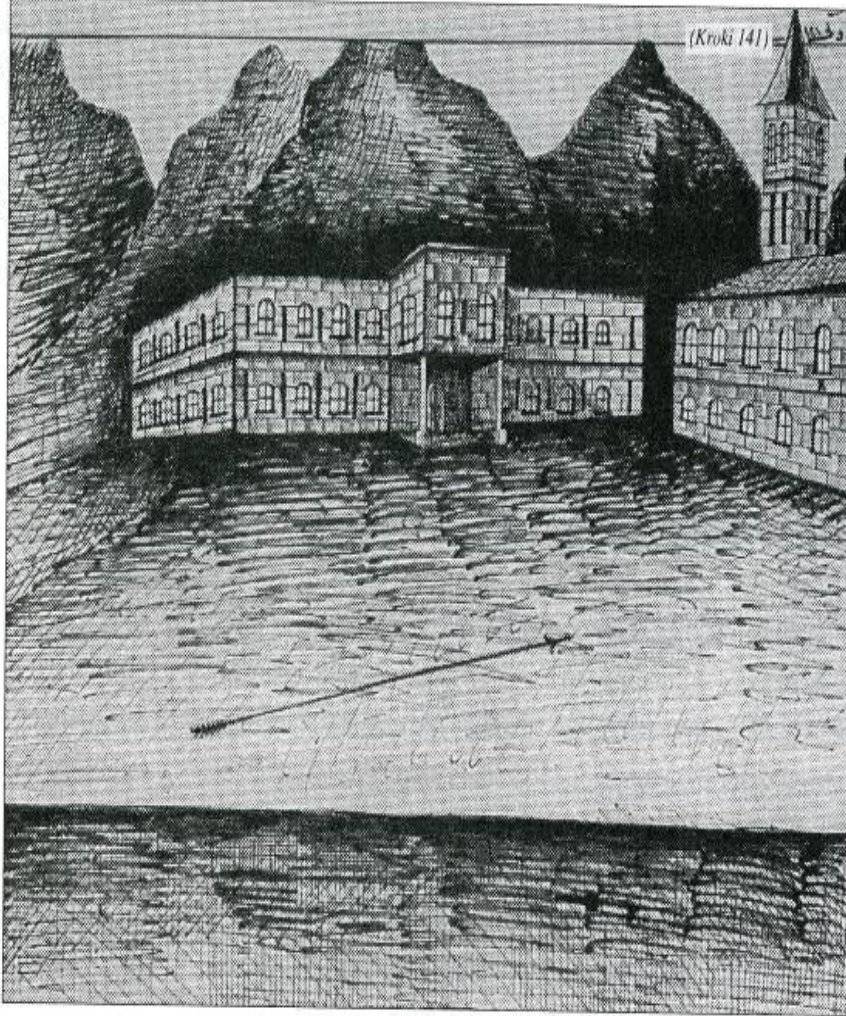
ماده: ۱ یکی جسر مصطفی پاشا و دیمتوقده ایکی موقع تحفظ
النشاسنه وآلات و ادوات لازمه تک مایه سیبه مصارف سائر تک تسویه سنه
صرف اولمقی اوزره صحیه نظارت تک بیک اوچوز اوتوزر بودجه سنه
تخصیصات فوق العاده اوله رق ایکی میلیون غروش علاوه اولمشدر .

ماده: ۲ مذکور ایکی میلیون غروشک عندالحاجه نظارت
مشار الهایه آوانس اوله رق تسویه سنه مالیه ناظری مأذوندر .

ماده: ۳ اشبو قانون تاریخ نشرندن معتبردر .

ماده: ۴ اشبو قانون تک اجراسنه صحیه و مالیه ناظری مأمورددر .

Ek-6 Sultan II. Abdülhamit tarafından Zeytun'da yaptırılan askeri kışlânın Edip Bey tarafından çizilen krokisi. (Bkz. Edip Necdet ÇETENAKINCI (YENİCE), "1921 Yılında Güneydoğu Anadolu", (Zeytun Kışlası)", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/bugün/Yarın, S.23, İstanbul, Aralık 1998, s.55).

*Sultan II. Abdülhamid tarafından Zeytun'da yaptırılan askeri kışlânın
Edip Bey tarafından çizilen krokisi*

Ek-7 Maraş Tabur Ağası Binbaşı Mehmet Efendi ve 6 Jandarma Eri'nin Anısına Yapıtılan “Şehitler Anıtı”

Ek-8 Şehit Jandarma Binbaşı Süleyman Efendi ve Silah Arkadaşları Anısına Yapıtılan “Süleymanlı Şehitler Anıtı”

DOĞAN, Zeytun (Süleymanlı) Ermenileri Tarafından Şehit Edilen Osmanlı Askerleri